

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav etnologie

Bakalářská práce

Barbora Stehlíková

Národní identita albánských emigrantů v Praze

National identity of Albanian emigrants in Prague

Praha, 2014

Prof. PhDr. Leoš Šatava, CSc.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 9. května 2014

Barbora Stehlíková

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce je zkoumání národní identity albánských přistěhovalců v Praze a její projevy. Výzkum je prováděn pomocí biografické metody, při které se badatel mnohem více zaměřuje na život konkrétního jedince. Využívá se narativních epizodických rozhovorů, při kterých se dává co největší prostor vypravěči. Takto získané texty se poté důkladně interpretují.

Kromě analýzy provedených rozhovorů zahrnuje tato práce shrnutí literatury zabývající se Albánci v České republice. Dále se zde nachází popis biografické metody, přičemž vycházíme převážně z práce Petry Klvačové a Zdeňka Konopáska. Následuje teoretické vymezení zásadních pojmů, kterými jsou „identita“, „národní identita“ a „etnická identita“ a poté stručný přehled historického vývoje v Albánii a v oblasti Kosova. Menší pozornost je věnována také vztahu mezi přistěhovalcem a městem.

V závěru dospíváme k tomu, že národní identita u všech sedmi respondentů představuje jednu z možných subidentit, která se však pohybuje na pomyslné síti ve větší vzdálenosti od středu než jiné aspekty prezentované respondenty. Těmito aspekty byla například práce či nějaká záliba.

Abstract

The target of this bachelor thesis is research of national identity of Albanian migrants in Prague and its manifestation. The research is carried out with the biographical method, by which the researcher focuses much more on the life of a particular person. The narrative episodic interviews are used and the greatest space is given to the narrator. Afterwards the texts obtained by this way are interpreted properly.

In addition to the analysis of the interviews this paper encompass the summary of the literature engaged with the Albanians in Czech Republic. Furthermore there is the description of the biographical method, whereas it stems from the essays of Petra Klvačová and Zdeněk Konopásek. The theoretical determination of the basic terms like „identity“, „national identity“ and „ethnic identity“ follows and then the brief review of the historical development in Albania and Kosovo. The less attention is paid to the relationship between the migrant and the city.

We attained to the conclusion that the national identity of the all seven informants represents one of the possible subidentities, which moves on the imaginery web in the bigger

distance from the centre than other aspects presented by the informants. These aspects were e. g. job or some hobby.

Klíčová slova

Nacionalismus, národní identita, Albánci, Kosovo, Albánie, biografická metoda, terénní výzkum

Key words

Nationalism, national identity, Albanians, Kosovo, Albania, biographical method, field research

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Literatura.....	8
2.1. Publikace.....	8
3. Teoreticko-metodologická východiska.....	11
3.1. Biografická metoda.....	11
3.1.1. Terénní výzkum – rozhovory.....	14
3.2. Teoretický rámec.....	15
3.2.1. Co je to národní identita?.....	15
3.2.2. Národní identita a město.....	20
3.2.2.1. Praha jako hlavní město plné národních symbolů.....	21
4. Východiska albánské identity.....	23
4.1. Historie.....	23
4.1.1. Historický vývoj Albánie a Kosova.....	23
4.2. Albánci v České republice.....	26
5. Empirická část.....	27
5.1. Respondenti.....	27
5.1.1. Pianista (A. B.).....	28
5.1.2. Cellista (C. D.).....	33
5.1.3. Zlatník (E. F.).....	37
5.1.4. Mezinárodní firma (G. H.).....	43
5.1.5. Zlatník 2 (I. J.).....	45
5.1.6. Mezinárodní firma 2 (K. L.).....	47
5.1.7. Dirigent (M. N.).....	50
5.2. Závěrečná analýza dat.....	52
6. Závěr.....	57
7. Seznam použité literatury.....	59
7.1. Elektronické zdroje.....	60
Přílohy.....	i
Mezinárodní firma.....	i
Mezinárodní firma 2.....	i
Dirigent.....	ii

1. Úvod

S postupnou globalizací světa dochází k čím dál rozsáhlejšímu přesunu lidí, které jsou doprovázeny ekonomickými, politickými, společenskými i emocionálními proměnami okolí. Týkají se nejenom samotných migrantů, ale i „domácího“ obyvatelstva a rovněž prostředí jak geografického, tak společenského, které je cílem těchto přesunů. V naší práci se zaměříme na migranta a na jeden z možných fenoménů, který se může projevovat při podobných procesech změny. Bude nás zajímat transformace národní identity v procesu migrace, a to konkrétně u albánských emigrantů v Praze.

Můj prvotní podnět pro výběr tohoto tématu spočíval v domněnce, že Albánci narozdíl od Čechů výrazněji pociťují národní identitu. To by do jisté míry korespondovalo s tím, co ve své studii uvádí Michael Billig¹ a sice, že se nacionalismus považuje v západní společnosti za dávno překonaný. Podle představitelů států západní Evropy a USA je významný už jen na Balkáně nebo v rozvojových zemích Afriky, Asie a Jižní Ameriky. Jak však následně Billig ukazuje, nacionalismus stále hraje velkou roli i ve vyspělých státech, ale jeho rysy se různí. Billig pro tento typ nacionalismu zavádí pojem „*banal nationalism*“ a tvrdí, že by měl „pokrýt ideologické zvyky, které umožňují ustanoveným národům Západu reprodukovat se.“² Mezi projevy „*banal nationalism*“ patří například národní symboly, jako je vlajka nebo hymna, ale také samotná rétorika představitele státu či médií.

V naší práci nás však nebude explicitně kontrast mezi pociťováním národnosti Čechů a Albánců zajímat, ale mnohem více se zaměříme na Albánce jako na migranty a jejich utváření národní identity v cizí zemi. Kromě toho se budeme věnovat také rozdílu mezi národní a etnickou identitou. Zaprvé z toho důvodu, že oba pojmy je nutné vymezit, jelikož je jejich rozlišení problematické. Zadruhé se v České republice nacházejí dvě velké skupiny Albánců, jednak ti z Albánie, jednak z Kosova. Předpokládáme, že mezi nimi nalezneme řadu odlišností, co se týče jejich způsobu života a sebeprezentace v ČR, závislé na výchozí situaci přistěhovalců před emigrací. Dále by nás zajímalo, jak se na konstruování identity migrantů podílí prostředí. A to nejen prostředí sociální, ale také samotný prostor jako takový. Prostor (krajina, předměty, zvířata atd.) podobně jako lidé jsou sociálními aktéry, kteří mají agency, tedy schopnost jednat a ovlivňovat životy lidí, skupin a společností. Dalším naším předpokladem je to, že očekáváme nějaké projevy, které budou vyplývat ze života imigrantů v Praze, tedy nejenom hlavním městě České republiky, ale také místě nabytém symboly české

¹ Billig, Michael: *Banal Nationalism*. London: Thousand Oaks, 1995, ch. 1.

² Ibid. s. 6, Orig. „cover the ideological habits which enable the established nations of the West to be reproduced“

národnosti. Zajímalo by nás tedy, jakou roli hraje ve formování národní identity přistěhovalců samo prostředí a jak je toto prostředí přetvářeno cizinci.

Kromě otázek, jak se projevuje odlišnost etnického původu Albánců na jejich pocíťování národní identity a jaký vliv má prostředí na jedince, si klademe ještě pár dalších. Vůbec nejpodstatnější je, zda se nějak projevuje národní identita albánských imigrantů. Jak je vnímána majoritní společnost Albánci v Praze? Jaký je vztah mezi Albánci a jinými přistěhovaleckými skupinami?

Na vytyčené otázky budeme odpovídat na základě studia literatury, která se věnuje tématu Albánců v Praze a v České republice či konkrétně jejich národní identitě. Pokusíme se ji zároveň kriticky ohodnotit a nastítnit, nakolik je případně vhodná pro náš výzkum. Poté představíme metodu, kterou budeme během výzkumu praktikovat a tou je biografická metoda. Zároveň se zaměříme na teoretická východiska, jelikož zásadní problém představuje samo vysvětlení pojmu národní identita a také je potřeba rozvést vliv města. Pak bude věnována pozornost Albáncům jako autonomnímu etniku se svou historií a jejich příchodu do České republiky. V závěru předložíme získaná data a jejich interpretaci.

2. Literatura

2.1. Publikace

Na počátku každého bádání je nutné prozkoumat nejdříve práce zabývající se stejným tématem, jelikož nám mimo jiné značně zjednoduší další postup. O Albáncích na území České republiky toho nebylo napsáno mnoho. Nejvýrazněji se jimi zabýval etnolog Filip Tesař, který se dlouhodobě věnuje balkánské oblasti. Jednu z jeho studií je možné nalézt v knize Tatjany Šiškové *Menšiny a migranti v České republice*, jejíž prostý název zní *Albánci*³. Postupně však zjistíme, že text je věnovaný především kosovským Albáncům, jejichž počet je v ČR nejvyšší. Z toho důvodu se autor věnuje pouze historii kosovského území. Další podkapitoly věnované hodnotovému systému, tradicím a zvykům kosovských Albánců však povrchně přibližují i styl života albánských Albánců. Ani celkově však text nepřináší podrobnější informace, jelikož nabízí spíše všeobecný přehled toho, jak Albánci žijí a jak se liší od české společnosti. Málo se pak zabývá integrací Albánců do české společnosti a popisem jejich pobytu tady.

Jiná studie Filipa Tesaře, která se nazývá *Albánci v ČR*⁴, se mnohem více zaměřuje na počet albánských emigrantů v ČR, na počet trvalých pobytů apod. Současně upozorňuje na změnu, kterou způsobil pád železné opony. Víceméně tak doplňuje první zmíněnou Tesařovu studii. Každopádně však také nepředstavuje text, který by plně vyčerpával téma Albánců v České republice.

Třetí Tesařův text *Albánská migrace a emigrace*⁵ již v názvu předkládá svůj obsah. Popisuje migraci na území Albánie od třináctého století. Větší pozornost je však věnovaná posunům obyvatel v posledních sto letech, přičemž Tesař píše výhradně o Albáncích kosovských. Nejspíše z toho důvodu, že díky izolaci Albánie během režimu Envera Hodži (albánsky: Enver Hoxha) k žádné výrazné migraci nedocházelo. Tento text se mimo jiné zabývá důležitostí společensko-ekonomických vazeb kosovsko-albánských rodin, které mají vliv na určitou specifickou albánských migrací, a proto jej v našem výběru uvádíme, i přestože se nevěnuje konkrétně migraci do ČR.

Kromě Tesaře se albánskými imigranty zabývala také Zuzana Odstrčilová, jejíž studie *Albánci* je uvedena v knize *Kdo jsem a kam patřím*⁶. Víceméně zachycuje stejná data, která přináší i Tesař. Mnohem více pozornosti však věnuje Albánii a částečně se zabývá i její

³ Tesař, Filip: *Albánci*. In. Šišková, Tatjana: *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001. kap. 6.

⁴ Tesař, Filip: *Albánci v ČR* (08/2001). In. Cizinci.cz [online]. Poslední změna: 16. 6. 2005 [cit. 29. 5. 2013]. Dostupné z: <http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=126>

⁵ Tesař, Filip: *Albánská migrace a emigrace*. In. Migraceonline.cz [online]. Poslední změna: 15. 4. 2003 [cit. 10. 3. 2014] Dostupné z: <http://www.migraceonline.cz/cz/e-knihovna/albanska-migrace-a-emigrace>

⁶ Odstrčilová, Zuzana: *Albánci*. In. Bittnerová, D. - Moravcová, M.: *Kdo jsem a kam patřím?*. Praha: Sofis, 2005. s. 235-248.

historií. Přesto je však zřejmé, že jak text Odstrčilové, tak práce Tesaře splňují pouze základní přehledovou funkci. Z toho důvodu jsme odkázáni na data získaná vlastním výzkumem.

Albánským přistěhovalcům se věnovaly i některé bakalářské práce. Vcelku podobně pojal toto téma Michal Sedláček, jehož práce nese titul *Albánská komunita v Praze*⁷. Rozhodl se tedy také zaměřit na hlavní město, bohužel však nevysvětluje proč. Naproti tomu obsáhle popisuje česko-albánské a česko-kosovské vztahy, situaci Albánců v ČR, stejně jako v Evropě. Pro nás je rovněž zajímavé, že ve svých výzkumech zohlednil i deklaraci a projevy etnické identity Albánců. Přínosné jsou i dotazníky prováděné za účelem zjištění názoru českého obyvatelstva na albánské přistěhovalce. Přesto bychom mu vytkli, že se v celém textu již nezmiňuje o pojmu albánská komunita, jelikož komunitou je chápána „skupina lidí žijících pospolu“⁸ a pochybujeme, že se v případě albánských přistěhovalců v Praze dá mluvit o komunitě. Další nedostatek této bakalářské práce spočívá v nízkém počtu respondentů, jak bylo zmíněno i v posudku oponenta práce.

Jiná bakalářská práce se nazývá *Pohled do života albánské diaspor v Česku*⁹ a pochází od studentky Masarykovy univerzity v Brně Jessiky Koprlové. Kromě teorie migrace a diaspory Albánců v Evropě se v ní Koprlová zabývá obzvláště albánským stylem života v České republice. Čerpá téměř výhradně ze svého ročního výzkumu, kdy se jí podařilo uskutečnit rozhovory s devatenácti respondenty. Díky tomu přináší řadu zajímavých informací, které ve většině případů vyvrací běžně známé stereotypy o Albáncích.

Poslední bakalářská práce, kterou bychom chtěli zmínit, vznikla také na půdě Masarykovy univerzity. Autorka Tereza Holá v ní zkoumá albánský organizovaný zločin v ČR¹⁰. Jak ještě zmíním později, Albánci jsou prostřednictvím českých médií známí právě pro různou kriminální činnost, často právě pro organizované zločiny. Práce Holé je psána na katedře politologie, což se projevuje na celkovém charakteru textu, stejně jako zaměření právě na organizovaný zločin. Již popis albánské historie se mnohem více věnuje ekonomické a politické situaci v Albánii.

Výše uvedené texty představují přehled, který se nám podařilo najít a který se zaměřuje na téma Albánců v českém kontextu. Nepochybně existují publikace, které vyšly v zahraničí a zabývají se identitou albánských imigrantů v různých zemích, těm však díky nedostatku místa a díky našemu vymezenému prostoru, kterým je Praha, popř. Česká republika, nevěnujeme

⁷ Sedláček, Michal: *Albánská komunita v Praze*. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/98490/>

⁸ *Příruční slovník jazyka českého a databáze lexikálního archivu* [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, [cit. 9. 5. 2014]. Dostupné z: http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php?hledej=Hledej&heslo=komunita&where=hesla&zobraz_ps=ps&zobraz_cards=cards&pocet_karet=3&numcchan ge=no¬_initial=1

⁹ Koprlová, Jessika: *Pohled do života albánské diaspor v Česku*. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/383690/ff_b/

¹⁰ Holá, Tereza: *Albánský organizovaný zločin v ČR*. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/143635/fss_b/

žádnou pozornost. Když však zhodnotíme zmíněné texty, dospějeme k závěru, že téma, které zajímá nás, není nijak zvlášť zpracované. Nejvíce se mu přiblížil Michal Sedláček ve své bakalářské práci, domníváme se přesto, že naše zpracování se bude výrazně lišit.

3. Teoreticko-metodologická východiska

Metodologický rámec pro náš výzkum představovala biografická metoda podle Klvačové a Konopáská, na jejímž základě jsme provedli narativní epizodický rozhovor. Kromě toho jsme také věnovali pozornost vybrané literatuře, na základě níž jsme vytvořili vhodný teoretický rámec.

3.1. Biografická metoda

Zásadní otázkou pro náš výzkum byla výzkumná metoda, jelikož národní identita se nedá nijak explicitně pozorovat. Z toho důvodu bylo nutné se dostat hlouběji, za hranice viditelného a zřejmého. Jako nejvhodnější se proto jevila metoda biografického vyprávění / narativního rozhovoru, kterou při své práci uplatňuje Petra Klvačová, ta je zase inspirovaná metodou narativního interview Fritze Schützeho a Wolframa Fischer-Rosenthala¹¹.

Biografický přístup představuje kvalitativní zkoumání sociálních jevů, které bere v potaz tři specifika biografického výzkumu, a to „důraz na celistvý život individuí nebo na jeho podstatné části, na časové dimenze zkoumaných jevů a na propojenost individuální zkušenosti a sociálních struktur.“¹² Je možné však dále rozlišit jakési dílčí typy přístupů, jež například Robert Miller¹³ uvádí tři. Prvním z nich je realistický přístup, jehož cílem je vytváření obecných principů, co se týče společenských jevů. Odmítá zásah či jakýkoliv vklad výzkumníka. Druhý přístup, který se více soustředí na záměr badatele a na vzájemný vztah mezi subjektivním vnímáním aktéra a objektivní sociální strukturou, označuje Miller za neopozitivistický. Poslední přístup, narativistický, sleduje individuální perspektivu vypravěče. „Realita je nahlížena jako fluidní – společně konstruovaná partnerstvím mezi výzkumníkem a zkoumaným v průběhu interview.“¹⁴ Jiné tři metodologické přístupy uvádí Kathy Davis¹⁵, narozdíl od Millera k rozdělení přistupuje diachronně.

Vzhledem k našemu záměru se jako nejvhodnější jeví narativní epizodický rozhovor, který představuje jistou alternativu k narativnímu interview, narozdíl od něj však skýtá možnost ptát se po konkrétních příbězích-epizodách, na které je lidský život redukován. Pro získání informací o pocíťování národní identity bude nejspíš nutné položit informátorovi několik podnětných otázek, ale snažit se spíše do monologu příliš nezasahovat. Je však

¹¹ Fischer-Rosenthal, Wolfram; Rosenthal, Gabriele: *Analýza narativně-biografických rozhovorů*. Biograf (24) 2001.; Schütze, Fritz: *Narativní interview ve studiích interakčního pole*. Biograf (20): 36 odst., 1999.

¹² Klvačová, Petra: *Biografie a identity cizinců usilujících o integraci do české společnosti*. s. 25

¹³ Viz Miller, Robert: *Researching life stories and family histories*. London: Sage publications, 2000

¹⁴ Klvačová, Petra: *Biografie a identity cizinců usilujících o integraci do české společnosti*. s. 26

¹⁵ Viz Davis, Kathy: *Biography as critical methodology*. *Biography and society*. Research committee 38 of the ISA. Newsletter / February 2003: 5-11.

otázkou, nakořik může být tato identita zřetelná v takovém nepřerušovaném vyprávění. I o tomto tématu polemizuje Petra Klvačová. Konopásek¹⁶ se tím na první pohled příliš nezaobírá a jasně píše: „Autobiografie nebo biografie je vlastně vyprávěná identita.“ Podobně uvádí Klvačová, že vyprávění a zároveň tedy přemýšlení o vlastním životě (o minulém, současném a budoucím jednání) zvláště tedy u migrantů v cizí zemi vyžaduje uvědomění si své role v tomto světě a s tím souvisí i rekonstruování vlastní identity. Tato identita je však budovaná vzhledem k posluchači, tím je v případě narativního rozhovoru výzkumník. Tento fakt může tedy zastírat jakousi skutečnou identitu, tedy takovou, která se projevuje v každodenních situacích, které člověk prožívá. Ve vztahu mluvčího a posluchače dochází k interaktivnímu vytváření textu, přičemž je kritizováno zaměření pouze na vyslychaného. Životní příběh není předem domyšlený, ukončený a hotový, ale vyvíjí se právě „na základě situačně vázané komunikace.“¹⁷ S tím vším souvisí tzv. biografická iluze, která vytváří dojem, že život člověka je možné vyprávět jako příběh¹⁸. Namísto toho tvrdí Bourdieu, že „za aktivní, na pasivní vjemy neredukovatelný princip jednoty praktických činností a představ lze nepochybně považovat *habitus*“¹⁹, který se nutně promítá do vyprávění. Na základě toho „lze biografické události definovat jako jednotlivá *umístění* a *přesuny* v sociálním prostoru, přesněji řečeno v různých postupných stavech struktury rozdělení různých druhů kapitálu, jež v dotyčném poli hrají roli.“²⁰

Ve studii *Analýza narativně-biografických rozhovorů* od Wolframa Fischer-Rosenthala a Gabriele Rosenthal narazíme na jednu podstatnou skutečnost, která se váže k biografické metodě, a tou je řečová komunikace a mluvení jako „prostředek sociální interakce a konstrukce společnosti.“²¹ Vše, co je kódované jazykem, nabízí několik možností interpretace. Na to je třeba dát pozor při interpretaci autobiografických líčení obzvláště z toho důvodu, že dochází k několika různým interpretacím zároveň. Nejenže badatel interpretuje respondentovo vyprávění, ale také vypravěč interpretuje vlastní život.²² Jiná dvojí interpretace je zřejmá i v samotném vyprávění respondenta, jelikož první interpretační prostředek představuje jazyk a druhá vychází z konkrétního výběru událostí, o kterých mluví a které může naopak zamlčovat.

¹⁶ Konopásek, Zdeněk: *Auto/biografie a sociologie. Druhá verze*. s. 3

¹⁷ Fischer-Rosenthal, Wolfram; Rosenthal, Gabriele: *Analýza narativně-biografických rozhovorů*. Biograf (24) 2001

¹⁸ Bourdieu, Pierre: *Teorie jednání*. s. 56

¹⁹ Ibid. s. 58-59 (kurziva v originálním textu)

²⁰ Ibid. s. 62 (kurziva v originálním textu)

²¹ Fischer-Rosenthal, Wolfram; Rosenthal, Gabriele: *Analýza narativně-biografických rozhovorů*. Biograf (24) 2001.

²² K tzv. dvojí interpretaci např. Geertz: „to, co nazýváme našimi daty, jsou ve skutečnosti naše vlastní interpretace interpretací jiných lidí týkajících se toho, co si myslí, že oni sami a jejich spoluobčané činí“ Geertz, Clifford: *Interpretace kultur*. s. 19

Důležitá a zároveň dost ošemetná problematika jazyka je již nějakou dobu rozebírána v sociálních vědách a, jak píše Zdeněk Konopásek ve své poněkud neobvyklé vědecké stati²³, souvisí toto zaměření s lingvistickým obratem v těchto vědách. Na tomto místě je na čase vysvětlit a popsat Konopáskovo uvažování o auto/biografii²⁴, na které jsme výše narazili. Pojem auto/biografie převzal Konopásek od feministické socioložky, Liz Stanley, která odmítá klasické rozdělení na biografii a autobiografii a tvrdí, že oba dva žánry se nutně prolínají. Pokud totiž vyprávíme o vlastním životě, neobejdeme se bez toho, abychom do tohoto vyprávění nezahrnuli lidi nám nejbližší a s tím i jejich biografie.²⁵ Na toto nerozlišování navazuje Konopásek s konceptem intertextuality, který představuje teoretický základ pro celé jeho nahlížení na sociologii. V rámci intertextuality pak po vzoru amerického sociologa Richarda Harveyho Browna metaforicky pojímá společnost jako text. „Znamená to, že vztahujeme jak k úrovni běžného osobního styku, tak k úrovni institucionálně zprostředkované komunikace charakteristiky lingvistické konstrukce. Společnost si potom můžeme představit jako neustálé produkování mnohorozměrné sítě ‘textů’ různými aktéry. Tyto ‘texty’ mohou mít jak podobu explicitních, psaných textů, tak ‘textů’ na úrovni verbálních kódů a projevů nebo na úrovni non-skriptuálního a non-verbálního chování.“²⁶ „V auto/biografii čte člověk (sám po sobě) texty skutků a vztahů svého/něčího života. A protože texty jsou si jeden druhému kon-texty, a protože tvoří živoucí intertextuální síť, nejenže je něčí život kontextem, ze kterého se vynořuje jeho biografie (tedy interpretace tohoto života), ale zároveň je tato biografie nenápadným kontextem toho, co dotyčný žije.“²⁷ Podobně popisuje interakci mezi vírou a sociálními a psychickými procesy Geertz, který sice nevychází explicitně z intertextuality, přesto je jeho koncept sítí velmi blízký. Víry „nejenom, že vysvětlují sociální a psychické procesy z kosmického hlediska – v takovém případě by byly filosofické, nikoliv náboženské –, ale utvářejí je. Učení o prvotním hříchu obsahuje rovněž doporučený přístup k životu, opakující se nálady a trvalý soubor motivací.“²⁸

V prostoru mnohorozměrné sítě textů dále dochází k nejasnému odlišení jednotlivých subjektů, na jehož základě Konopásek odmítá vytváření distance mezi sociologií a předmětem jejího studia a zároveň si je vědom problematičnosti vztahu mezi badatelem a vyprávějícím, jehož nejasná dualita v biografické metodě je značně kritizována.

²³ Konopásek, Zdeněk: *Auto/biografie a sociologie. Druhá verze.*

²⁴ Co vlastně tato auto/biografie představuje? Autor pod tento pojem zahrnuje „veškeré formy životopisného psaní, či povídání, které se kolem nás vyskytují. ‘Životopisnými’ nazývám všechny takové narativní výpovědi, které jsou tematicky organizovány okolo jedinečných historií nějakých individuálních životů.“ (Konopásek, Zdeněk: *Auto/biografie a sociologie. Druhá verze.* s. 22)

²⁵ Konopásek, Zdeněk: *Auto/biografie a sociologie. Druhá verze.* s. 22-23

²⁶ Ibid. s. 39-40

²⁷ Ibid. s. 41

²⁸ Geertz, Clifford: *Interpretace kultur.* s. 143

Pokusme se nyní popsat, jak badatel ovlivňuje vyprávění informátora. Toto ovlivňování se neprojevuje jen na úrovni jazyka a tedy na tom, jaké otázky klademe a jak je formulujeme. Významně se na tom podílí i to, jaký vztah se mezi badatelem a informátorem vytvoří a jaká atmosféra během rozhovoru převládá. Člověk vnímá svět převážně zrakově, proto naše uvažování o okolí je vytvářeno hlavně na základě toho, co vidíme. To znamená, že i na lidech hodnotíme nejprve jejich vnější vzhled. Teprve potom se zaměříme na jejich řeč těla, na to, jaký jazyk používají a o jakých tématech mluví. Tento fenomén při popisu svého výzkumu podrobně rozebírá Adrie S. Kusserow ve své knize *American Individualisms*²⁹.

Co se týče sledování a zkoumání identity, mohla by nás napadnout otázka, jakou roli hraje rozdíl mezi celkovou identitou a identitou národní a jestli je možné při rozhovorech rozlišit národní identitu od té celkové. Jelikož se však tématem identity budeme zabývat později, bude nám nyní stačit jen předpoklad, že národní identita je zahrnuta v té celkové – komplexní, a otázkou je jen, jak bude národní identita vysledovatelná v povídání respondentů.

3.1.1. Terénní výzkum – rozhovory

Celý náš výzkum probíhal postupně, nejdříve v srpnu 2013 a poté v období od března do dubna 2014, kdy jsme prováděli narativní epizodické rozhovory, jak už bylo zmíněno výše. Respondenty byli tedy Albánci, kteří nyní žijí v Praze a kteří se do České republiky přistěhovali v průběhu svého života. Celkově se nám podařilo vyslechnout sedm lidí. Navzdory tomu, že jsme chtěli být genderově korektní a zároveň dosáhnout poměrného počtu kosovských a albánských Albánců, jsme uskutečnili rozhovory pouze se dvěma ženami a jenom dva respondenti pocházeli z Kosova.

K samotnému průběhu rozhovorů je nutné zmínit, že koncept biografické metody zní mnohem lépe, než se následovně uplatňuje. Přimět respondenty k obsírnějšímu popisu svého přistěhování bylo v některých případech značně složité. Samozřejmě je možné si to interpretovat tak, že pro ně tato životní změna nemá takový význam, a tudíž nepokládají za důležité to nějak více popisovat. Často nás však tato situace spontánně nutila klást mnohem více otázek, než jsme původně zamýšleli, čímž jsme zcela jistě ovlivnili celý obsah výpovědi a rozhovor se přibližoval polostrukturovanému.

Zároveň jsou výsledky našeho bádání formovány na základě toho, k jakým informátorům se nám podařilo dostat. Vycházeli jsme z naší známosti se slečnou albánského původu, která se stala gatekeeperem, který nám otevřel dveře k dalším respondentům. V Praze

²⁹ Kusserow, Adrie S.: *American Individualisms*. Ch. 1. Zkoumá americký individualismus v nižší třídě a ve vyšší střední třídě. Jelikož sama pochází z vyšší střední třídy, věnuje se dopodrobna tomu, jak to může ovlivnit její výzkum, když mluví s rodiči z nižší třídy. Vychází z Bourdieova konceptu habitů a symbolického kapitálu.

vystudovala Metropolitní univerzitu a její velký kulturní a ekonomický kapitál měl bezesporu podíl na tom, s jakými Albánci nás seznámila. Ti, s nimiž nám zprostředkovala kontakt, se vyznačovali silným sociálním a ekonomickým zázemím na území Čech. Další kontakty nám poskytli někteří naši první respondenti.

Důležitý aspekt, který je nutné zmínit hned v počátku, představuje jazyk. Ani jeden z rozhovorů neprobíhal v mateřském jazyce respondenta a i přestože všichni dobře ovládali jazyk, ve kterém byl rozhovor uskutečněn, musíme být se závěrečnou analýzou opatrní. Následkem toho bychom totiž mohli interpretovat jevy, které nemají původ v podvědomém uvažování o světě, ale v pouhém chybování v cizím jazyce. Z toho důvodu jsme se nezabývali hlubší strukturou vyprávěné řeči, nýbrž jsme věnovali pozornost zmíněným skutečnostem.

Na základě své vlastní zkušenosti a knihy Adrie S. Kusserow *American Individualisms* dospíváme k tomu, že badatel je vždy odkázán k tomu, aby byl jeho výzkum ovlivněn jeho osobou. Jasně se to projevuje již od základů, kdy je to právě výzkumník, kdo vymýšlí celý koncept, jak bude následné bádání probíhat, na které jedince se zaměří, jak se k nim dostane apod.

3.2. Teoretický rámec

3.2.1. Co je to národní identita?

„Having a national identity also involves being situated physically, legally, socially, as well as emotionally: typically, it means being situated within a homeland, which itself is situated within the world of nations. Only if people believe that they have national identities, will such homelands, and the world of national homelands, be reproduced.“³⁰

Něco tak nejednoznačného a mnohotvárného jako je identita, je nejdříve nutné si nějak definovat. Ve vědeckém prostoru byla již identita nahlížena několika různými způsoby. Jako základní dva si můžeme po vzoru Brubakera³¹ uvést stanovisko „esencialistické“ a „konstruktivistické“. Esencialisti uchopují identitu jako něco, co mají nebo by měli mít všichni lidé a všechny skupiny, kteří si však této identity nemusí být vědomi. Jiným jejich předpokladem, vztahujícím se ke kolektivní identitě, je považování skupiny za jasně ohraničenou a homogenní jednotku vymezující se proti jiným takovým celkům. V konstruktivistickém pojetí je identita chápána jako něco, co je neustále konstruováno, utvářeno a obnovováno, něco, co je mnohotvárné, proměnlivé a rozmanité. Můžeme si ji představit jako stále trvající dialog³² jedince s okolím, které mohou zosobňovat blízcí nebo

³⁰ Billig, Michael: *Banal nationalism*. s. 8

³¹ Brubaker, Rogers: *Beyond „identity“*. Brubaker jako shrnující popisuje dva koncepty chápání identity, které nazývá „strong“ (neboli „hard“) a „weak“ (neboli „soft“). Na základě celého textu se domníváme, že první víceméně odpovídá „esencialistickému“ pojetí a druhé „konstruktivistickému“.

³² Viz Andrlé, V.: *Zamyšlení nad identitou*. Biograf (27), 2002.

cizí lidé, známé a neznámé jevy, věci apod. Zároveň konstruktivisté rozumí pod pojmem „skupinová identita“ „produkt sociální či kulturní konstrukce myslících a jednajících jednotlivců, který se jim však představuje jako přirozený, objektivní, tj. na jejich vědomí a jednání nezávislý fakt.“³³

Pokud bychom se vrátili nazpět ke Konopáskovi a jeho uchopování skutečnosti prizmatem intertextuality, mohla by také identita představovat „text“ či jakýsi bod na pohyblivé síti, který je vykládán pouze na základě vztahů s jinými entitami v síti. Těmito entitami nemusí být pouze „texty-identity“ (či „body-identity“³⁴), ale mohou jimi být také „texty-prostředí“, „texty-situace“ (analogicky „body-prostředí“, „body-situace“) apod.³⁵ Přikláníme se k názoru, že identita se rozkládá na několik subidentit³⁶, které můžeme také příhodně zakomponovat do výše zmíněné sítě. Nejenže by pak byly součástí této sítě, ale minimálně jedné další, která je tvořena pouze ze subidentit. Ty spolu též interagují a jejich povaha přímo závisí na povahách ostatních subidentit.

Nyní je však na čase zeptat se, jestli označení „identita“ je opravdu natolik dostačující, abychom s ním mohli se samozřejmostí zacházet. Výše navrhnuté nám sice nabízí pohled na to, jak by mohla být určitá identita dotvářena a proměňovaná, stále jsme však nezjistili, co vlastně identita je a jak vzniká. Stejně tak v pracích různých etnologů či sociologů se zdůrazňují především jakési vlastnosti identity, a to nejčastěji similarita a diference³⁷, vycházející nejpravděpodobněji z latinského kořene „idem“, které znamená stejný. O tom, kde se něco jako identita bere, však málokde nalezneme zmínku. Rogers Brubaker a Frederick Cooper ve své studii *Beyond „Identity“* kritizují právě neuvážené používání tohoto pojmu, přičemž je považován za něco jasně vymezeného. Autoři jmenují pár příkladů, jak toto slovo bývá chápáno, což nám ukazuje neuvěřitelnou vágnost a také nepoužitelnost tohoto termínu. Identitou je možno rozumět „základ společenské nebo politické činnosti“, „podobnost mezi členy skupiny nebo kategorie“, „zásadní podmínka společenského bytí“, „produkt

³³ Barša, Pavel: *Konstruktivismus a politika identity*. s. 22.

³⁴ Body-identity nahrazují v naší teorii člověka nebo skupinu lidí.

³⁵ Tato úvaha vychází z práce Klvačové a její interpretace kanadské socioložky Joanny Rummens

³⁶ Amara chápe identitu jako „repertoár nestabilních, dílčích a někdy dokonce konfliktních subidentit“. Amara, M.; Schnell, I.: *Identity repertoires among Arabs in Israel*. Journal of Ethnic and Migration Studies, 30 (1), 2004, 175-193. Citováno z: Klvačová, Petra: *Biografie a identity cizinců usilujících o integraci do české společnosti*. s. 13

³⁷ Např.: Szaló, Csaba: *Proces kulturní asimilace a konstrukce identity „přistěhovalců“*; Štětka, Václav: *Symbolická vymístění, národní identita a (re)konstrukce paměti*; nebo Burke a Stets se zabývají ne tak rozdílným pojetím identity v Teorii identity a v Teorii sociální identity, ve kterých uvažují o identitě role a skupinové identitě; O skupinové identitě a rozdílu mezi etnickou skupinou a kmenem viz. T. H. Eriksen: „Etnické skupiny na rozdíl od kmenů představují takové společenství lidí, které není izolované, nýbrž si uvědomuje existenci členů jiných etnických skupin. Na základě těchto skupin vlastně utváří svou skupinovou identitu.“ (Eriksen, Thomas H.: *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. s. 33-34)

společenské nebo politické činnosti“, „pomíjivý produkt rozmanitých a konkurenčních projevů“, atd.³⁸

Tato rozmanitost přístupů a nejednoznačnost samotného pojmu přiměla autory k promyšlení alternativních termínů. Navrhují místo jednoho názvu tři skupiny slov. První z nich obsahuje *identifikaci* a *kategorizaci*. Identifikace v sobě zahrnuje procesualnost, dynamičnost a proměnlivost. Současně nás navádí k tomu hledat původce oné činnosti, jelikož je odvozené od slovesa. Za jednoho z nejsilnějších a nejdůležitějších činitelů identifikace označují nejen autoři této studie moderní stát, který má ve svých rukou výraznou legitimní sílu, např. ve formě institucí.³⁹ Co se týče vztahu k identitě, píše Brubaker s Cooperem, že „identifikace – jedince a těch druhých – je přirozenou součástí sociálního života; „identita“ v silném slova smyslu nikoliv.“⁴⁰ Vydělit můžeme dva způsoby identifikace, buď v rámci relačních (vztahových) sítí nebo v rámci kategorií. Kromě toho je nutné ještě rozlišovat mezi „sebe-identifikací a identifikací a kategorizací jedince druhými.“⁴¹

Do druhé skupiny se řadí pojmy *sebechápání* a *společenské umístění*. Narozdíl od identity nemá sebezrozumění žádnou konotaci ke stejnosti nebo diferenci, ale je chápáno jako něco, co může být proměnné napříč časem a osobami.

Třetí skupina zahrnuje *stejnost*, *spojitost* a *skupinovitost*. „‘Stejnost’ označuje sdílení nějaké společné vlastnosti, ‘spojitost’ vzájemné vazby, které spojují lidi. Ani stejnost, ani spojitost samotné nevytvářejí ‘skupinovitost’ – pocit přináležitosti k charakteristické, ohraničené, solidární skupině.“⁴² Tyhle pojmy nám můžou být velmi nápomocny, pokud se zaměříme na to, co myslíme národní identitou. Brubaker s Cooperem předpokládají, že silný smysl pro sounáležitost s národem jako se skupinou vyplývá z představované a výrazně pociťované *stejnosti*.⁴³ S tím souvisí skupinová solidarita, kterou jako základní předpoklad národní identity uvádí Miroslav Hroch⁴⁴. Ten se dále věnuje roli národní tradice v identifikaci se s národem. Zavádí pojem historické vědomí a v případě historického vědomí národní pospolitosti tím označuje „soubor vědecky doložených i živelně vzniklých představ, symbolů, památníků, ale také informací a názorů, jejichž prostřednictvím národní společnost vnímá svoji společnou minulost a případně ji i hodnotí.“⁴⁵ Právě díky institucím, předmětům a

³⁸ Brubaker, Rogers: *Beyond „Identity“*. s. 6-8

³⁹ Mezi další patří mj. Pierre Bourdieu, který píše o symbolické síle státu. Bourdieu, Pierre: *Teorie jednání*.

⁴⁰ Brubaker, Rogers: *Beyond „Identity“*. s. 14, Citováno z překladu Klvačová, Petra: *Biografie a identity cizinců usilujících o integraci do české společnosti*. s. 12

⁴¹ Brubaker, Rogers: *Beyond „Identity“*. s. 15

⁴² Ibid. s. 20 Orig.: „‘Commonality’ denotes the sharing of some common attribute, ‘connectedness’ the relational ties that link people. Neither commonality nor connectedness alone engenders ‘groupness’ – the sense of belonging to a distinctive, banded, solidary group.“

⁴³ Ibid. s. 20

⁴⁴ Hroch, Miroslav: *Národní tradice a identita*. s. 21

⁴⁵ Ibid. s. 5-6

kolektivní paměti je umožněno přežít historické dimenzi národní identity. Nejenom institucím, ale i místům a památkům podporující národní vědomí se budeme více zabývat v další části věnované vztahu města a migranta.

Všechny tři výše zmíněné kategorie navržené Brubakerem a Cooperem pojmáme jako dostatečné alternativy k pojmu identita. Zacházení s nimi však podle našeho názoru musí být velmi opatrné, jelikož jejich definice by potřebovaly více rozvést. Problémy může například činit to, že první skupina, tedy *identifikace* a *kategorizace*, je podle našeho mínění imanentně obsažena ve druhé a třetí skupině, tudíž je nemožné ji takto vydělit. Jestliže se například soustředíme na vlastnosti třetí skupiny, *stejnost*, *spojitost* a *skupinovitost*, předpokládáme, že pokud se jedinec vztahuje k jiným jedincům na základě určité stejnosti a spojitosti, vede ho to postupným vývojem k identifikaci se s oněmi jedinci a vytvořením pocitu skupinovitosti. Stejně tak *sebechápání* a *sociální umístění* má základ v procesu sebe-identifikace. Z tohoto důvodu bude v našem výzkumu, který se zaměřuje na proces identifikace s národem jako se skupinou, zároveň kladen důraz na aspekty druhé a třetí skupiny. Tím se zároveň dostáváme ke specifické podobě identity, a to k národní identitě a nepříliš odlišné etnické identitě.

Nejdříve se podíváme na některá klasická pojetí tohoto druhu identity. Dana Bittnerová pojmá etnickou a kulturní identitu jako „soubor vzájemně propojených, ovšem často spolu zdánlivě nesouvisejících kulturních jevů, postojů a o kulturu opřených sentimentů.“⁴⁶ Tato identita však není individuální, ale naopak je přijímána a osvojována z kultury jedincem v průběhu enkulturace (či akulturace). Jedinec si uvědomuje svou příslušnost ke skupině. Všeobecně v sobě národní či etnická identita zahrnuje jakýsi komplex konceptů, prostřednictvím nichž si jedinec uvědomuje svou polohu ve světě a pomocí nichž se v něm orientuje.

O etnicitě píše například také Eriksen: „Etnicita je aspekt sociálního vztahu mezi osobami, které se pokládají za zásadně odlišné od členů ostatních skupin, jejichž existenci si uvědomují a s nimiž vstupují do kontaktu. Lze ji proto definovat také jako sociální identitu (založenou na kontrastu ke konkrétním „druhým“) vymezenou metaforickým či fiktivním příbuzenstvím.“⁴⁷ Nacionalita nebo nacionalismus se od etnicity příliš neliší: „Nacionalismus, stejně jako etnické ideologie, zdůrazňuje kulturní spřízněnost svých stoupců, a tím zároveň staví hranici *vis-à-vis* ostatním, kteří se tak nutně stávají vnějším elementem. Distinktivním znakem nacionalismu je z definice jeho vztah ke státu. Nacionalista věří, že politické hranice se mají překrývat s hranicemi kultury – na rozdíl od většiny etnických skupin, které, přestože

⁴⁶ Bittnerová, Dana: *Sebepojetí etnik v „otevřené“ české společnosti*. s. 8

⁴⁷ Eriksen, Thomas H.: *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. s. 37. Autor zde patrně vychází ze studie Yelvington, K.: *Ethnicity as practice? A comment on Bentley*. *Comparative Studies in Society and History*, vol. 33 (1): 158-168.

žádají uznání a kulturní práva, vládu nad státem nepožadují.“⁴⁸ V souhrnu budeme tedy chápat etnickou skupinu jako takovou vystavěnou na pocitu sounáležitosti a na pocitu odlišnosti vůči ostatním skupinám. Národní skupina bude taková, která kromě předchozí charakteristiky v sobě obsahuje příslušnost k národnímu státu.

Postupně se tedy dostáváme k pojmu národní identita. Raymond Grew ve své studii *Konstrukce národní identity*⁴⁹ uvádí to, co už se při studiu národní identity pokládá za zřejmé. Zaprvé národní identita nevznikla pouhým přirozeným vývojem. Zadruhé má často co dělat se státem (stejně jako národ). Zatřetí mobilizací národní identity lze získat větší politickou moc. Začtvrté měla národní identita tendenci nabývat ideologického charakteru. Zapáté význam národní identity změnila industrializace. Zašesté má národní identita kulturní obsah.⁵⁰ Tato fakta můžeme pro naši práci tedy považovat za závazná.

Trochu odlišněji se k fenoménům národa a národní identity staví Rogers Brubaker, který kromě těchto dvou termínů zavádí ještě jeden další, a to národní uvědomění⁵¹. Zároveň se autor staví kriticky k substancialistickému pojetí národa a, jak je patrné i z názvu textu, píše, že „bychom měli o národu uvažovat nikoli jako o substanci, ale jako o institucionalizované formě, nikoli jako o kolektivitě, ale jako o praktické kategorii, nikoli jako o entitě, ale jako o nahodilé události.“⁵² Národní identita by pak měla být pojímána jako institucionalizovaná kulturní a politická forma a národní uvědomění by mělo představovat nahodilou událost či děj.

Identita může být klasicky reflektována dvěma způsoby. Jedná se o deklarovanou identitu, skrze niž jedinci manifestují svou etnickou či skupinovou odlišnost, a o žitou identitu, která se uplatňuje v každodenních kontaktech při uvědomování si vlastní odlišnosti a stejnosti.⁵³

Jelikož se hodláme zabývat imigrační skupinou, je nutné si uvědomit specifické faktory, které se k takovému případu vztahují. Máme na mysli důležitost vztahu s majoritou, začlenění

⁴⁸ Ibid. s. 28. Definici Eriksena bychom mohli ještě doplnit tím, co píše Anthony D. Smith: „Národ je [...] pojmenovaná lidská populace sdílející historické území, společné mýty a historickou paměť, masovou, veřejnou kulturu, společnou ekonomiku a pro všechny členy společná zákonná práva a povinnosti.“ Smith, Anthony D.: *Etnický základ národní identity*. In. Hroch s. 291 Orig. Smith, Anthony D.: *National Identity*. London: Penguin Books, 1991. kap. 2, s. 19-42.

⁴⁹ In. Hroch, Miroslav (ed.): *Pohledy na národ a nacionalismus*. Orig. Grew, Raymond: *The construction of national identity*. In. Boerner, Peter (ed.): *Concepts of national identity – an Interdisciplinary Dialogue*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 1986, s. 31-43.

⁵⁰ Grew, Raymond: *Konstruování národní identity*. s. 208-212

⁵¹ Brubaker, Rogers: *Přehodnocení národní identity: národ jako institucionalizovaná forma, praktická kategorie, nahodilá událost*. In. Hroch, Miroslav (ed.): *Pohledy na národ a nacionalismus*. Orig. Brubaker, Rogers: *Nationalism Reframed. Nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. kap. 1, s. 13-22. Brubaker používá ne tak běžných termínů: nationhood – přeloženo jako národní identita a nationness – přeloženo jako národní uvědomění.

⁵² Brubaker, Rogers: *Přehodnocení národní identity*. s. 381

⁵³ Viz Bittnerová, Dana: *Konstrukce identity imigrantů v ČR*. s. 414

do ní, ať už na úrovni sociální, ekonomické nebo kulturní. Identita imigrační skupiny je konstruována v závislosti na několika aspektech, které ve své studii uvádí Dana Bittnerová.

Těmito aspekty jsou: 1. stav výchozí skupinové identity; 2. délka přítomnosti v ČR; 3. okolnosti a motivace příchodu imigrantů; 4. vize vlastního působení v ČR potažmo ve středoevropském prostoru; 5. míra zapojení se do institucí a společenských struktur většinové (majoritní, hostitelské) české společnosti; 6. ekonomický a společenský úspěch ve většinové společnosti; 7. demografická skladba jejich vlastní skupiny; 8. osobní angažmá v programovém udržování výchozí identity; 9. míra odlišnosti výchozích charakteristik, zejména výchozí kultury ve srovnání s kulturou společnosti ČR (kulturní šok).⁵⁴ Tyto aspekty však zcela jistě nemůžeme brát za vyčerpávající, jelikož se vůbec neohlížejí na sebeidentifikaci a sebechápání imigranta.

Pokud tedy shrneme všechny předložené poznatky, vyvozujeme z toho, že k identitě se nedá přistupovat jako k něčemu výslednému, ale je přínosnější uvědomovat si aspekt procesuality, a tudíž mluvit spíše o identifikaci. Tato identifikace hraje dále důležitou roli při začleňování se nebo při uvědomování si členství v nějaké skupině na základě stejnosti a spojitosti, stejně jako sebechápání. Identifikace s národem je specifická především tím, že národ neexistuje jako reálná skupina⁵⁵. Národní identita bude mít nejspíše největší sílu ve vypjatých životních situacích, jakou může představovat válka, ale i emigrace z rodné země.

3.2.2. Národní identita a město

Prostor, ve kterém provádíme náš výzkum, není vybraný náhodně. Praha jako hlavní město českého národního a historického státu představuje specifickou lokalitu s ojedinělými významy. V zásadě vycházíme z toho, co píše Anthony D. Smith: „... v mnoha ohledech jsou národní symboly, zvyky a ceremonie tím nejsilnějším a nejtrvanlivějším aspektem nacionalismu“, jsou „tak silně zakořeněny do světa, který obýváme, že je z převážné části bereme jako dané. Obsahují viditelné atributy národa – vlajky, hymny, přehlídky, národní měnu, hlavní města, přísahy, lidové kroje, folklórní muzea, válečné pomníky, oslavy národních padlých, pasy, hranice – stejně jako skryté aspekty, jako „národní“ rekreační střediska, venkov, lidové hrdiny a hrdinky, pohádky, pravidla chování, architektonické styly, umění a řemesla, způsoby plánování měst, zákony, způsoby výuky, praktiky a vojenské kódy – všechny tyto distinktivní zvyky, mravy, styly a způsoby jednání a cítění, které jsou sdíleny členy komunity dané historické kultury.“⁵⁶

⁵⁴ Ibid. s. 416

⁵⁵ Viz např.: Brubaker, Rogers: *Přehodnocení národní identity: národ jako institucionalizovaná forma, praktická kategorie, nahodilá událost*. In: Hroch, Miroslav (ed.): *Pohledy na národ a nacionalismus.*; Anderson, Benedict: *Představy společenství*.

⁵⁶ Smith, Adam D.: *National Identity*. London: Penguin Books, 1991. s. 77; Citováno z: Štětka, Václav: *Symbolická vymístění, národní identita a (re)konstrukce paměti*. In: Sociální studia 2/2004. poznámka pod čarou

Podívejme se však nejdříve na to, jaké významy se vážou všeobecně k hlavním městům ve vztahu k migraci. Bývají to nejčastěji právě tyto lokality, které se stávají tzv. „gateway“, a to na základě „kombinace historických faktorů a příležitostí“⁵⁷. Současně tato přitažlivost určité destinace může spočívat v atraktivitě životního stylu a v lepší kvalitě života, do které se dají kromě socioekonomické situace zahrnout i klimatické podmínky.⁵⁸

V posledních letech se však při studiu migrace neklade důraz jen na faktory, které jsou rozhodující pro emigraci člověka, ale začíná se zohledňovat to, jakým způsobem přistěhovalci proměňují město. Jejich přínos je spatřován především v tom, že se stávají důležitými ekonomickými činiteli díky svým lokálním a transnacionálním vazbám.⁵⁹ Transnacionalismem rozumíme to, jak jsou migranti zapojeni do sociálních, ekonomických a politických vazeb napříč národními hranicemi. Kromě toho však může zahrnovat také tok peněz, informací a zboží.⁶⁰ Na tomto místě se dostáváme zpět ke globalizaci, tedy k „procesu, který ovlivňuje všechna velkoměsta na světě, v různé míře a různými způsoby, nejenom ty na vrcholku ‘globální hierarchie’.“⁶¹ Tím, jak se do těchto míst stěhuje velké množství cizinců, se společnost multikulturalizuje, což v některých státech vedlo k nastavení multikulturní politiky⁶², která však nebyla prosazována důsledně. Naopak se zdá, že se s přílivem přistěhovalců posiluje národní uvědomění.⁶³ Tímto tématem se však nehodláme v této práci hlouběji zabývat.

3.2.2.1. Praha jako hlavní město plné národních symbolů

Jak už jsme výše uvedli, Praha jako hlavní město České republiky představuje specifický prostor, především proto, že je naplněna množstvím různorodých národních symbolů – od architektonických staveb a památníků až po významné historické události, které se tu

5, s. 87

⁵⁷ Schiller, Nina G.; Çağlar, Ayşe: *Locality and Globality: Building a Comparative Analytical Framework in Migration and Urban Studies*. In. *Locating Migration: Rescaling Cities and Migrants*. Ithaca: Cornell University Press, 2011, ch. 4. s. 69.

⁵⁸ Viz Maile, Stella; Griffiths, David: *Longings for Berlin: exploring the workings of the psycho-social imaginary in British migration*. *Journal of Psycho-Social Studies*. Volume 6, Issue 1, April 2012. s. 30-53

⁵⁹ Viz Schiller, Nina G.; Çağlar, Ayşe: *Locating Migration: Rescaling Cities and Migrants*. Ithaca: Cornell University Press, 2011.; Gilmartin, Mary: *Migration, Identity and Belonging*. *Geography Compass*, Vol. 2/6, november 2008. s. 1837–1852.

⁶⁰ Gilmartin, Mary: *Migration, Identity and Belonging*. *Geography Compass*, Vol. 2/6, november 2008. s. 1837–1852. s. 1841

⁶¹ Markuse, Peter; van Kempen, Ronald: *Globalizing Cities: A New Spatial Order?* Malden, MA: Blackwell, 2000. s. xvii. Orig: „a process that affects all cities in the world, if to varying degrees and varying ways, not only those at the top of the ‘global hierarchy’.“ Citováno z: Schiller, Nina G.; Çağlar, Ayşe: *Introduction: Migrants and cities*. In. *Locating Migration: Rescaling Cities and Migrants*. Ithaca: Cornell University Press, 2011, ch. 1. s. 5.

⁶² Viz např.: Kymlicka, Will; Banting, Keith: *Immigration, Multiculturalism, and the Welfare State*. In. *Ethics & International Affairs* 20(3), 2006.

⁶³ „the paradox of our time: the growth of a global economy and transnational movements of populations produce or perpetuate distinctive cultural practices and differentiated identities“ (Statement of „aims and scope“ printed on inside front cover) *Identities: Global studies in Culture and Power*, 1994. Citováno z: Brubaker, Cooper: *Beyond „Identity“*. pozn. p. č. 16

odehrály. Důležitým faktem, týkající se Prahy, je i to, že tu sídlí a sídlili nejvyšší činitelé ovládající český stát.

Pražskou kotlinu od 6. století obsazovali Slované, kteří zde postupně budovali opevněná hradiště, např. Šárka, Zámka, Podhoří, Butovice aj. Zhruba v 9. století byl postaven první Pražský hrad na svém dnešním místě a tímto krokem se moc českých zemích centralizovala do Prahy. Výraznějším rozvojem prošlo hlavní město v období vlády Karla IV., kdy bylo založeno Nové Město. Právě stavby z období 10.-14. století patří mezi nejznámější národní památky, např. Vyšehrad, Pražský hrad, Karlův most, Staroměstské náměstí, atd. Představují to, na co jsou Češi hrdí a kvůli čemu ročně navštěvuje Prahu množství turistů. K těmto konkrétním místům se také často pojí různé pověsti, které podepírají mýtus o hrdinství a vychytralosti českého národa. Příkladem nám může být vyprávění o tom, jak se na stavbu Karlova mostu vozila vajíčka z různě vzdálených vesnic. Jelikož se však po cestě často rozbíjela, napadla obyvatele města Velvary spásná myšlenka, a to, že ty vejce uvaří. Sice se pak cestou nerozbila, bohužel se však také nedala ke stavbě použít.⁶⁴

Další významné stavby, které se dnes v Praze nacházejí, byly postaveny v průběhu národního obrození. Blíže se zaměříme na dvě kulturně velmi cenné budovy, které dávají znát svůj charakter již v názvu. Máme na mysli Národní divadlo a Národní muzeum. Historie Národního divadla je známa snad všem dětem na základních školách, jelikož téma boje proti německému útlaku i proti přírodním živlům se stále dokola omílají, a to ne bezdůvodně. První postavenou budovu divadla po téměř dvaceti letech příprav a patnácti letech stavby zachvátil požár a zčásti ji zničil. Tehdy se ukázala síla semknutého národa, který v krátkém čase vybíral peníze na opravu. Vyprávění této události dodnes slouží k utužování české národnosti. Méně se mluví o Národním muzeu, jehož budova však dominuje Václavskému náměstí.

Monumentálnost těchto dvou staveb a řady dalších, stejně jako různé pomníky a muzea, ale také národní svátky poukazují na pevné sepětí státu s historií a národními myšlenkami. S tímto více či méně explicitním svazkem se postupně setkává cizinec při svém příjezdu do České republiky a nás by zajímalo, jestli toto setkání nějak reflektuje a popř. jakým způsobem.

⁶⁴ Viz http://zpravy.idnes.cz/karluv-most-se-skutecne-stavel-z-vajec-zjistili-vedci-pfk-/domaci.aspx?c=A081015_193239_domaci_zra 10. 4. 2014

4. Východiska albánské identity

4.1. Historie

Vědomí společné historie představuje jedno z pout, které váže dohromady členy určitého národa. Pro jakousi základní představu, jak asi byla konstruována národní identita Albánců, je tedy nutné zmínit několik zásadních okamžiků z dějin. Není však nutné zacházet až k nejpůvodnějším obyvatelům dnešního území albánského státu, tedy k Ilyřům, k nimž se dodnes Albánci vztahují a na nichž vystavují svůj „nacionalistický mýtus“⁶⁵, postačí nám pouze pár přelomových bodů posledních sta let. Zároveň je zřejmé, že historie dnešního albánského státu je neoddělitelná od dějin území Kosova, jelikož se také týkají albánského etnika.

4.1.1. Historický vývoj Albánie a Kosova

Na počátku je nutné zdůraznit, že nic jako samostatný albánský stát nikdy v historii neexistovalo. Vznikl teprve až na počátku dvacátého století, 28. listopadu 1912. V období od konce 14. do počátku 20. století spadaly albánské země, tedy ty, které obývalo albánské etnikum, pod osmanskou nadvládu. V první polovině 15. století často docházelo k protitureckým výbojům. Nejúspěšněji se dařilo bránit svá území proti Osmanům Gjergji Kastriotovi, nazývanému Skanderbeg. Ten představuje jednu z nejvýznamnějších postav albánské historie. Během období osmanské vlády na Balkáně došlo také k etnické změně obyvatelstva na území Kosova, které v období 13. a 14. století bylo součástí středověkého srbského carství. Srbsko, které od 15. století ovládla Osmanská říše, s pomocí místních povstalců dobyla v 17. století dočasně habsburská monarchie. Nedlouho poté však Osmané znovuzískali tato území a Srbové z obavy před represemi odcházeli do jižních Uher. Následkem toho bylo právě Kosovo kolonizováno albánskými muslimy.

Zásadním historickým okamžikem pro současný stav Albánie a její tradice bylo národní obrození, které se datuje do konce 19. století a počátku 20. století. Napomohlo k němu především to, že si Albánci dokázali během osmanské nadvlády udržet své tradice. Kromě toho však neexistovala žádná intelektuální elita, která by hovořila o albánském národě, stejně jako nebyly k dispozici žádné albánské texty. Albánci navíc nemuseli bránit svá území jen proti Osmanům, ale zároveň pro ně velké nebezpečí představovaly nároky okolních států na jejich území. Jedním z albánských programů, který v tomto období vznikl, byl vcelku radikální projekt „Velké Albánie“⁶⁶. Vytvořil ho Sami Frashëri a dodnes patří k velmi

⁶⁵ Více ke sporům o pravdivost ilyrského původu Albánců Hradečný, Pavel - Hladký, Ladislav: *Dějiny Albánie*. s. 40-44

⁶⁶ Podle tohoto projektu by k Albánii mělo patřit ještě území Kosova, západní Makedonie, severozápadního Řecka (Çameria) a jižní Černé Hory.

diskutovaným tématům. Po první balkánské válce vedené proti Osmanskému impériu, které se podařilo porazit, se však zvýšilo nebezpečí rozdělení albánské země mezi okolní státy. Z toho důvodu navázali Albánci mezinárodní diplomatické styky a získali podporu Itálie a Rakouska-Uherska při vyhlášení nezávislé Albánie v listopadu 1912. Srbsku však připadla oblast Kosova. Podobná situace se opakovala po první světové válce, kdy si území Albánie nárokovala Itálie, Řecko a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Rozpory mezi mocnostmi nakonec rozdělení neumožnily a díky tomu se Albánie znovu stala nezávislým státem. Nejprve bylo rozhodnuto o tom, že země zůstane knížectvím a že ji povede rada složená ze čtyř regentů podle čtyř hlavních náboženských skupin. Velmi ctižádostivým se projevil Mati Ahmet bej Zoggoli, později nazývaný Zogu, kterému se nakonec podařilo vyhlásit Albánii republikou a stát se prezidentem. Jeho diktátorská vláda pak charakterizuje celé meziválečné období. Navázal velmi úzké vztahy s Itálií, což mělo důsledky do budoucna. Itálie poskytovala Albánii vysoký kapitál a na základě toho na ni vyvíjela stále větší tlak. Albánie pro Itálii představovala strategickou základnu na Balkáně. Za účelem dosáhnutí legitimizované absolutní moci zařídil Ahmet Zogu nepřímo změnu státní formy z republiky na monarchii, ve které se pak stal králem – „Zog I., král Albánců“. Při okupaci Albánie fašistickou Itálií v dubnu 1939 pak král Zogu I.⁶⁷ utekl ze země se svou rodinou. Albánie se během války stala surovinovou základnou a zemědělskou zásobárnou pro Itálii. Když Itálie dobyla Jugoslávii, byla velká část území připojena k Albánii. Jednalo se o oblast Metohije, větší část Kosova, západní oblast Makedonie a některá pohraniční území Černé Hory, která pak dohromady s původním albánským územím vytvořila 12. srpna 1941 tzv. „Velkou Albánii“. Počátkem stejného roku začaly působit levicové oddíly v odboji proti Itálii. Albánská Národní osvobozená fronta v čele s Enverem Hodžou dobyla postupně v průběhu roku 1944 zpět svá území a osvobodila se. Kosovo a další oblasti získané během války byly zase Albánii odebrány. O dva roky později byla zrušena monarchie a namísto ní vyhlášena Albánská lidová republika, jejíž vládu vedl politický tajemník ÚV KS Albánie Enver Hodža. Zpočátku se Albánie snažila o spolupráci s Jugoslávií, jelikož Sovětský svaz nevnímal Albánii jako strategický stát a nejevil o ni zájem. Brzy se však projevilo, že Tito pomáhá Albánii pouze za účelem dosáhnutí připojení Albánie k Jugoslávii. To se Hodžovi nelíbilo, proto odmítl další dohody a začal spolupracovat se Sovětským svazem. Hodžův režim přísně pronásledoval a likvidoval své odpůrce a kritiky. Po smrti Stalina se Hodžovi nezamlouvaly požadavky Chruščova na změnu albánské politiky a začal jej podezírat z toho, že se ho snaží zbavit. Následkem toho se Albánie ve sporu mezi Kremlem a Pekingem

⁶⁷ Příponou –u se v albánském jazyce tvoří určitý tvar substantiv, který je možno tvořit i u vlastních jmen.

přiklonila k Číně, se kterou postupně navázala pevnější kontakt. Když však Hodža zjistil, že Peking stále udržuje vztahy s Kremlem, začal se znovu obávat, že jej Čína jako svého spojence opustí. Z toho důvodu pracoval na tom, aby Albánie byla nezávislá na jiných zemích. Navíc si po událostech v Československu uvědomil riziko vojenské okupace, proto nechal vystavět množství krytů a bunkrů. Čína postupně snižovala finanční podporu Albánie, kterou po Hodžových slovních útocích zastavila roku 1978 úplně. Důsledkem toho se Albánie rozhodla postavit na vlastní nohy a nepřijímat již další pomoc z ciziny. Navázala hospodářské styky s některými státy RVHP, zřetelně se oživily vztahy s Jugoslávií a Řeckem, přesto se však ekonomická situace státu zhoršovala. Vztahy s Jugoslávií krátce nato zase ochladly, jelikož Enver Hodža ostře protestoval proti brutálnímu zakročení jugoslávských vojsk při protestech Albánců v Kosovu v roce 1981, kteří žádali, aby bylo Kosovo prohlášeno samostatnou republikou. Roku 1985 pak dlouholetý vůdce a diktátor Enver Hodža umírá.

Albánie s Jugoslávií spolu dále nespolupracovali ani nevycházeli příliš dobře. Jugoslávská politika Slobodana Miloševiče byla velmi agresivní vůči Kosovu, což v roce 1989 vyústilo v odebrání kosovské autonomie. Nový albánský prezident Ramiz Alia na to reagoval mírným diplomatickým dopisem, v němž vyjádřil svůj nesouhlas s jednáním jugoslávské vlády. Miloševič však odpověděl, že situace v Kosovu má šovinistický charakter a je podněcována Albánií. Albánský prezident se přesto snažil udržet mírové mezistátní vztahy.

Ramiz Alia se snažil o to, aby dostal Albánii ze sebeizolace, zároveň však dále udržoval komunistický režim podle Envera Hodži. Postupně se situace v zemi natolik vyhrotila, že byl Alia donucen odstoupit. V tomto kritickém období, přelom devadesátých let, odešlo z Albánie množství obyvatel. V roce 1992 se konaly parlamentní volby, ve kterých zvítězila Demokratická strana v čele se Salim Berishou. Ten byl o pár dní později zvolen prezidentem. Z této pozice pak ničil a likvidoval všechny pozůstatky komunistického režimu. Provedl nějaké kroky ke zlepšení ekonomické situace. V důsledku se však Albánie stále potácí v krizi, jelikož se od 90. let střídá u moci Demokratická strana se Salim Berishou a Socialistická strana s Fatosem Nano, kteří na počátku 21. století vedou poměrně stejnou politiku.

Mezitím se situace v Kosovu od 90. let stávala čím dál více napjatou. Politiku pasivní rezistence, kterou prosazoval kosovský „stínový“ prezident Ibrahim Rugova, vystřídalo rázné a násilné jednání Kosovské osvobozené armády (UÇK). Jejím cílem bylo vytvoření svobodného kosovského státu, s čímž samozřejmě Bělehrad nesouhlasil. Miloševič tedy vyslal do Kosova policejní a armádní oddíly, které měly za úkol zlikvidovat UÇK a také etnicky vyčistit kosovské území od albánského obyvatelstva. Během tohoto prvního kola

kosovské války bylo vyhnáno téměř půl milionu Albánců, kteří utekli do hor nebo do okolních států. V Albánii způsobil tento příval uprchlíků humanitární katastrofu, kterou později následovalo zhoršení bezpečnostní situace, jelikož Albánie přijímala všechny uprchlíky. Válku mezi Kosovem a Jugoslávií nedokázaly vyřešit žádné mírové dohody navržené světovými velmocemi. K ukončení došlo až po bombardování území Srbska vzdušnými silami NATO roku 1999. Následně byly v Kosovu rozmístěny vojenské síly KFOR a došlo k ustanovení prozatímní civilní správy OSN v Kosovu (UNMIK) při zachování fikce formální příslušnosti Kosova ke Svazové republice Jugoslávie. Po odchodu srbských vojáků ze země začalo docházet k utlačování a vyhánění srbských obyvatel Kosova ze strany Albánců. Kosovský parlament vyhlásil 17. února 2008 nezávislost na Srbsku, kterou však Srbsko a několik dalších evropských států neuznalo.

4.2. Albánci v České republice

Pokud se zaměříme na současnou situaci, žije podle statistiky ke dni 31. 3. 2014⁶⁸ v České republice 167 Albánců z Albánie trvale a 105 přechodně, z toho v Praze 62 přechodně a 80 trvale. Co se týče kosovských přistěhovalců, nachází se v Praze 234 kosovských Albánců⁶⁹ s trvalým pobytem a 110 s přechodným, celkově pro Českou republiku je jich tu 808 trvale a 270 přechodně. Na základě zmíněných čísel se můžeme ptát po příčině tak vysokého počtu kosovských Albánců v ČR ve srovnání s těmi albánskými. Vysvětlení se nám dostane, když se zaměříme na politickou situaci v Kosovu a v Albánii. Po roce 1961 se většina Albánců musela vrátit do Albánie z důvodu sporu Albánie se Sovětským svazem. Albánie se pak na dalších 30 let stala izolovaným státem. Díky tomu do ČR přicházeli spíše kosovští Albánci. V 90. letech v důsledku hospodářské krize odcházela většina obyvatel z Albánie. Rok 1999 přinesl válečný konflikt v Kosovu, což znamenalo utečenecký problém pro celou Evropu. Rozhodnutím vlády bylo cca 1000 kosovským Albáncům poskytnuto dočasné útočiště v České republice.⁷⁰ V České republice narazíme i na Albánce z Makedonie, těm však v této práci nebudeme věnovat pozornost právě díky nevelkému rozsahu práce.

⁶⁸ Viz <http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx>

⁶⁹ Bohužel jsou statistická data uváděna na základě státní příslušnosti a nemůžeme tedy zjistit přesnější národnostní údaje. Jelikož je však v Kosovu podle dostupných dat kolem 90% Albánců a jen 7% Srbů, předpokládáme, že mezi kosovskými přistěhovalci do ČR převažují ti albánské národnosti.

⁷⁰ Viz Tesař, Filip: Albánci v ČR.

5. Empirická část

Zásadní součástí našeho výzkumu představuje analýza provedených rozhovorů, ve kterých jsme se zabývali transformací národní a etnické identity v průběhu migrace u albánských přistěhovalců. Jelikož jsme využívali narativní epizodické rozhovory, které jsou výrazně zaměřeny na jedince, zdá se nám nejvhodnější i tuto analýzu provést jednotlivě, abychom se výpovědím respondentů mohli důkladněji věnovat. Při rozhovoru jsme se drželi několika témat-epizod a nesoustředili jsme se na konkrétní otázky. Naše setkání s respondenty vždy začínala popisem jejich příjezdu do České republiky s ohledem na důvody pro tuto migraci. Poté v různém pořadí následovaly příběhy zabývající se respondentovým sžíváním se s pražským prostředím, jeho příběhem učení se češtině, navazování vztahů s Čechy a s Albánci v Praze, reflexí událostí v Kosovu a politického dění v Albánii. Pozornost byla věnována také narativnímu vyprávění o rodinných událostech spojených s každodenním životem a náboženstvím⁷¹.

5.1. Respondenti

Provedli jsme rozhovory se sedmi respondenty, z toho se dvěma ženami a pěti muži. Věkově se jednalo o rozmezí mezi 26 až 41 lety. Pouze dva muži pocházejí z Kosova a oba dva podnikají v oboru zlatnictví. Další tři muži se věnují klasické hudbě, přičemž dva z nich studují na Univerzitě Karlově. Obě ženy pracují v mezinárodních firmách. Čtyři rozhovory probíhaly v českém jazyce, jelikož respondenti tento jazyk ovládali a mluvili plynně. S oběma ženami a s jedním mužem jsme hovořili anglicky, protože znalost českého jazyka těchto respondentů byla slabá. Naše setkání se téměř ve všech případech kromě jednoho uskutečnila v kavárně nebo jiném restauračním zařízení. S jedním z respondentů jsme mluvili v zadní místnosti jeho obchodu. Co se týče délky rozhovoru, jeden trval pouhých dvacet minut, jiný však dvě hodiny. Tři z nich zabraly zhruba jednu hodinu a dva hodinu a půl.

Data jsou z hlediska seřazení textů pojatých jako kazuistiky uvedena chronologicky podle doby konání rozhovoru. První dva se uskutečnily v srpnu 2013, dalších pět v rozmezí března a dubna 2014.

Všichni respondenti jsou anonymizováni a pro jejich pojmenování jsme zvolili přezdívkou a iniciálová označení. Veškerá data, která by mohla narušit soukromí dotčených, jsou pozměněna. Od všech jsme současně dostali informovaný souhlas k provedení rozhovoru

⁷¹ Náboženství je zohledněno především z toho důvodu, že podle statistických odhadů je v Albánii téměř 60% muslimů, v Kosovu přes 90%, což je z historického vývoje pochopitelné. O muslimech však v Česku stále převládá spousta stereotypů, což může dotvrdit i iniciativa Islám v České republice nechceme (<https://www.facebook.com/ivcrn>, citováno dne 22. 4.), a proto by nás zajímalo, zda islámské vyznání působí Albáncům potíže.

a jeho následném zveřejnění. Uvědomili jsme všechny dotázané o tom, k jakému účelu rozhovory slouží a jakým způsobem budou použity. Všichni rovněž souhlasili s nahráváním na diktafon. Tyto nahrávky jsme transkribovali doslovně, pro použití v této práci jsme je však částečně redigovali. Abychom nenarušili autenticitu výpovědí, ponechali jsme gramaticky nesprávná vyjádření v původní podobě a opravili jsme jen ta, která by mohla být zavádějící.

5.1.1. Pianista (A. B.)

Rozhovor s prvním respondentem proběhl na konci srpna roku 2013 v jedné kavárně v centru Prahy a trval hodinu a půl. Tento informátor, jehož budeme označovat iniciálami A. B., se narodil v jihoalbánském městě Vlora roku 1984 a v Praze nyní dokončuje doktorské studium na Karlově univerzitě. Mluví plyně česky a žije se svou přítelkyní, která je také z Albánie. Jeho velkou zálibou je hra na klavír, které se i profesionálně věnuje a která také rozhodla o jeho příjezdu do Prahy.

„Tak jsem studoval ten klavír – hru na nástroj v Albánii, tam na konzervatoři. Něco jako vyšší odborná konzervatoř v Praze. A chtěl jsem studovat dál a chodil jsem trénovat k takovému lepšímu učitelovi, který je trošku známý, a ten mi říkal, že na klavír je prostě lepší, abych studoval v cizině. Takže jsem měl tři možnosti: Itálii, tam jsem moc nechtěl, Spojené státy, tam se mi už vůbec nechtělo, nebo Česko, Praha, což Střední Evropa to má trochu tu tradici, a na ten klavír určitě. Tak jsem se o to jako zajímal. Ještě k tomu tady v Praze studoval bratr medicínu tenkrát, takže říkám, proč ne, když ta škola tady má tradici, a ještě k tomu to prostředí. Takový to stoprocentní rozhodnutí bylo, když u nás měl koncert jeden Španěl, co studoval, teda dělal doktorát v Itálii, tak jsem se ho zeptal, jak to tam funguje a říkal, že na klavír to není nějaká zvlášť dobrá škola. Tak jsem mu říkal, co v Česku a on, že jo, že střední Evropa je super. Pak jsem tady měl koncert v Praze, takže jako super, tak jdeme do Čech. Takže jsem 23. září 2003, to jsem měl narozky, jsem tady přiletěl a dělal jsem první rok - tu byla jazyková škola na Albertově pro cizince, taková škola na rok. No tak jsem udělal tu školu, pak jsem dělal přijímačky na AMU i na Karlově univerzitě. Na AMU to byly v únoru, to moje čeština nebyla až tak dobrá a pak v tom dubnu byly potom na Karlovce a tam mě vzali a už jsem tady normálně studoval celou tu dobu prostě.“

Z tohoto úryvku je zřejmé, co pro A. B. představuje hraní na klavír a jak dalece ovlivňuje jeho život. Zároveň se zdá, že celý proces migrace proběhl bez zásadních komplikací a nesnází. Zajímavé je, jak přesně si informátor vybavuje datum příjezdu do České republiky. To však může být zapříčiněno jen tím, že toto datum koresponduje se dnem

narození, který si člověk cyklicky připomíná. Jedním z faktorů hrajícím roli v rozhodnutí mezi třemi státy je nejspíše i bratr respondenta, který v té době studoval v Praze. Tento fakt je nyní ve vyprávění zmíněn jen okrajově, v době migrace mohl být však jedním z rozhodujících faktorů.

Kromě studia v Praze je A. B. hostujícím pedagogem na univerzitě v Tiraně v oboru Hudební pedagogika. Do Albánie by se navíc rád vrátil a snažil se tam něco změnit, především kvalitu vzdělávání.

„Na univerzitě v Tiraně. To je, že jsem se tam s několika různými lidmi setkal. Nevím prostě, nabízel programy, nabízel předměty, projekty než se tam o to začli nějak zajímat. Je to těžký prostě. Vůbec přijít bez ničeho, nikdo tě nezná a bohužel, když je to malá země, tak tam, když někoho neznáš, tak je to špatný, je to těžký se někam dostat. Ale naštěstí to nějak fungovalo, tak byli ochotní spolupracovat a ta spolupráce už trvá dva roky s tou Univerzitou umění v Tiraně, bývalá akademie múzických umění. Takže jde to, je to těžký, ale jde to. Teďka se to nějak změní všechno tak se uvidí, co bude.“

I přestože tedy nebylo jednoduché se v Albánii prosadit a znovu si vybudovat svou pozici, A. B. se o to usilovně snažil, jelikož se k tomuto území stále vztahuje a má pro něj klíčový význam. Uvědomuje si bariéry, které z něj víceméně tvoří cizince ve vlastní zemi, přesto však do tohoto prostoru intervenuje a tím rozvíjí své transnacionální sociální pole.

Dále respondent vyprávěl o tom, jak se změnou vzdělávacího systému podle Boloňské smlouvy nastal v Albánii zmatek, jelikož dřívější systém byl naprosto odlišný. Učitelé na Univerzitě nepotřebovali magisterské a vyšší tituly a v současné době bez nich nemůžou vyučovat. Z toho důvodu je nedostatek vyučujících na magisterských oborech a díky tomu je nyní A. B. hostujícím pedagogem, což představuje jedno z dočasných řešení chaotické situace. O složitosti situace říká:

„No oni nějak podporují učitele, aby dodělávali nějaký to studium. Ale to je těžký, když tomu učitelovi je nějakých 55, 60. Jim se nechce dělat magisterskou práci nebo někde cestovat jako do zahraničí a studovat. Protože nejlepší je, že u nás to studium neexistuje. Takže v podstatě oni v Albánii nemůžou studovat to magisterský. No je to takový těžký. Ale oni to dělají tak, že aspoň ten obor zahájí s tím, že pozvou nás, jako co jsme v cizině, aby se vůbec mohl zahájit ten obor. Ale jako já tam můžu učit dva tři týdny. Já tam nemůžu být během roku. Takže oni

si to doplňují ty mezery s náma a ty ostatní tam učí, co jsou tam normálně zaměstnaný.“

Při vyprávění o tom, jak se „oni“ dozví o krajanech v zahraničí, kteří by mohli vyučovat na Tiránské univerzitě, se ukazuje, jak významnou roli kromě mezilidských kontaktů hrají v současné době nejrůznější média, která umožňují transnacionální vazby.

„No spíš jako my jsme se tam nějak jako ukázali nebo přes známý. Dneska ta technologie, jako kontakty jsou všude. Já znám toho, on zná toho a pak se navzájem kontaktujem, co je potřeba nějak pro tu naši zemi udělat.“

V této části si také můžeme povšimnout sounáležitosti k zemi původu. Tento aspekt se projevuje i v celkovém zájmu o Albánii a povědomí o situaci v ní, stejně jako ve snaze podílet se na možné proměně. Ve výsledku je tedy v tomto případě zřejmá identifikace s Albánci v cizině – „pozvou nás, jako co jsme v cizině“.

Postupně jsme v rozhovoru přešli k politické situaci v Albánii, přičemž respondent odpovídal s jistou opatrností v duchu své „filosofické myšlenky“ – „já nenadávám na něco, co se nesnažím změnit. Když to prostě neumím změnit, tak nemám nadávat, protože to prostě neumím dělat líp. A když si myslím, že jo, že to bych uměl dělat líp (je to sice trochu takový namyšlený, jako že bych to uměl udělat líp) tak to můžu nadávat, jinak ne.“ Například o současném albánském premiérovi, jímž byl v červnu 2013 zvolen předseda socialistické strany Edi Rama, povídal takto:

„Tak on je umělec, takže tam bude zmatek. Ale aspoň bude takový, jak se tomu říká, s ideálama a tak. Jako třeba nesouhlasím se vším, ale aspoň souhlasím s myšlenkou, která je, aby ta země šla dopředu, což si myslím, že to je důležitý. Jako ten cíl, jakože ty prostředky to třeba už je jiná otázka, ale ten cíl je dobrej. Uvidíme, jak to bude.“

Zde opět narážíme na důležitost umění, především tedy hudby v životě A. B. a na to, jak tato skutečnost ovlivňuje jeho uvažování o okolním světě.

Podstatné téma představovala rozporuplná situace Kosova a kosovsko-srbská válka v devadesátých letech. O této válce byl roku 2008 natočen český dokumentární film Uloupené Kosovo, který záměrně jednostranně znázorňuje nehumánní činy kosovských Albánců vůči Srbům. Informátor sice uvedený dokument neznal, ale na kratší popis obsahu reagoval takto:

„Takhle neznám ten dokument, ale neříkám, že byli svatí. To nejde ve válce zaprvé a zadruhé bereš člověka, který měl sedm bratrů a jediný přežil. Já myslím, že i zvíře, kdyby se to stalo, by se zbláznilo. Nechci to tím nějak bránit. Je to zlý,

je to špatný, to prostě nemá dělat. Ale je určitý psychický stav člověka, co vydrží. A když bereš sto případů a jeden případ a řešit ten jeden případ, to se mi nezdá jako spravedlivý. A právě, když jsou takové dokumenty, to je mediální věc, si myslím. Neříkám, že byli svatí, to si nemyslím doopravdy, což byli nějak třeba vojáci UÇK, ale když to bereš jako, kdo začal tu válku. Kdo je ten zlej? Ten, kdo začal tu válku, nebo ten druhý? To si lidi myslej, že třeba český vojáci nedělaj ty věci nebo polský vojáci za druhé světové války. Nezačali třeba patnáct vojáků jet a nezastřelili třeba němce? Zastřelili samozřejmě. Protože to je psychický stav člověka. Neříkám, není to spravedlivý, ale stává se to. Ale kdo je za to období zlý. No Němci, kdo začali zabíjet a začali ničit. Tak to je stejný případ. Kdo byl ten zlej? Kdo to začal tu válku? Kdo začal zabíjet? Kdo začal ničit? Srbsko. Takže já bych se nezabýval těmi jinými případy, já bych se zabýval tou příčinou.“

„Takhle ono totiž NATO začalo bombardovat srbské jednotky, aby přestali zabíjet Albánce. Proto to vlastně přestalo, že oni začli bombardovat ty základny a vůbec ty továrny a tak dál, prostě aby ta srbská vláda přestala dělat tu etnickou čistku. A potom oni přestali, protože už neměli „supply“, jak jim zničili ty továrny. Ono totiž mnoho věcí lidi tady nevědí, už ten plán byl kdysi. To, co dělali Srbové teďka 1999, to dělali Řekové 1947, že právě vyhnali všechny Albánce. To je právě ta Çamerie. Tam vyhnali všechny Albánce a dali tam Řeky a řekli: „Tady není žádný Albánec, tak to je Řecko.“ To byla stejná myšlenka Srbska, akorát že to už bylo období médiím otevřené. Svět už je v jiným stavu, než to bylo...“

„Takhle ono tady v Česku je více podpora Srbů než Albánců. Samozřejmě, je to logické, jsou to Slované, bojovali s vámi za druhé světové války, tak jak pro nás kosovští Albánci jsou bratři. To už ale je subjektivní a neobjektivní. Myslím si, že člověk má být objektivní. Jako trošku probrat tu myšlenku a ne jenom ‘to je můj bratr a on má pravdu’, i když lidi soudí takhle. Nejsmutnější je, že takhle soudí i lidi, co jsou vzdělání.“

Za nejvýznamnější v této poněkud delší pasáži považujeme zmínku o bratrském vztahu Čechů a Srbů založeném na slovanství. Je z toho patrné, že princip bratrství na základě původu představuje pro vypravěče zásadní skutečnost, i přestože se mu jedná o objektivitu hodnocení. Primárně však je v jeho vědomí tato myšlenka bratrství hluboko uložena a skrz ni je nahlížen i vztah ke kosovským Albáncům. Přesto však z akademického pohledu nemůžeme

srovnávat vztah mezi albánským Albáncem a kosovským Albáncem se vztahem mezi Čechem a Srbem, jelikož historicky se tyto případy vyvíjely naprosto odlišně.

Metafora bratrství, která odkazuje ke kolektivní identitě, provázela i nadále respondentovo vyprávění o svém náboženském vyznání.

„Já jsem křesťan, takhle, u nás jako není to rozdělení v Albánii, protože nikoho to nezajímá, je to osobní. My jsme měli takový motto, což bylo v období národního obrození, že albánský náboženství je Albánie nebo albánstvo. A právě, že se říkalo, že se nemáme obracet ani k církvi, ani k mešitě a tak dál, ale máme se obracet k albanismu. To byla ta myšlenka, že ten národ (o stát nejde), že jsme jak bratři a sestry a to je Albánie. Že jsme Albánci a to je jedno, co jsme za náboženství. Protože víra byla používána k tomu, aby byla rozdělená země, aby nemohli bojovat proti. Hlavně to používali Řekové, jako kdo jsou pravoslavní, to jsou Řekové, kdo jsou katolíci, to jsou Italové a kdo jsou muslimové, tak to jsou Albánci. A jediný, co nás zachránilo, bylo to, že už se zrušila myšlenka, že ty seš to a ty seš to. Za období krále Zoga I. to byli v Albánii všichni. Byl tam muslim, katolík, byli tam pravoslavní, byla tam prostě mešita a kostel a tak dále. Tam bylo všechno. To už se to prostě vůbec neřešilo, ale prostě se to zrušilo, ale to už je 1967. To se oficiálně zakázalo, ale nebylo to nějaký zvláštní, si myslím.“

„V Albánii jsou nyní především ateisti. V Albánii se nikdo neptá na náboženství. To prvně se mě ptali v Česku, co seš. Homo sapiens? Co jsem, no člověk? Jako nemyslej to špatně, jenom jsou zvědaví, co jsem.“

„V Albánii nikdo se neptá, nikoho to nezajímá, to je nepodstatný. To je tvoje osobní věc. No já mám třeba kamaráda, kterej je křesťan a jmenuje se Mohamed. Ale v papírech mu napíšou, že je muslim.“

„To je ten problém v Albánii, že když píšou ty statistiky, tak ty nedělej z přímých výsledků. Chtěli dělat ten cenzus a chtěli se zeptat na náboženství a lidi to odmítli, že nemůžeš dělat statistiky. Třeba dneska jsem křesťan, ale zítra budu buddhista. To je prostě moje věc, moje myšlenka, to nemůže být statistika. To je prostě blbost. A oni říkaj, rodina Mohamedi, sedm lidí, sedm muslimů. Z toho vyplývá, že ne 58% Albánců je muslimů, ale že 58% Albánců má muslimské příjmení nebo turecké příjmení. To je jako říct, že většina Čechů jsou Němci, protože mají německý příjmení.“

Odmítá náboženství jako identifikační znak a nahrazuje jej albanismem, který představuje jednotné náboženství všech Albánců a dodnes je vlivnou myšlenkou. Nejvíce je to patrné na způsobu líčení, a to konkrétně v případě „my jsme měli takový motto“ apod., kdy se jedinec ztotožňuje s určitou skupinou, na tomto místě tedy s Albánci a albanismem.

Pozornost byla věnována také vztahu migrantů k Čechům a tomu, jaké rozdíly vnímají mezi Čechy a Albánci.

„No takhle, je to kultura jiná. Tak u nás lidi jsou srdeční hned, (tak lidi všeobecně na Balkáně jsou srdeční), ale zato občas je to pokrytecký, což třeba tady je ten opak. Ten začátek je takový studený, ale když se k tomu dostaneš, tak se tam dostaneš. Tady je to ale taky takový, že jdeš na kávu nebo na pivo a pak nazdar, nazdar a je to všechno. U nás je to víc hej, čau a jak se máš a co děláš?, na což jsem si trochu odvykl. Když jsem byl v Albánii, tak jako ‘Co je ti do toho, co dělám.’ (smích)“

Tento postřeh poukazuje na jistou míru asimilace do české společnosti.

Na základě rozhovoru vedeného s informátorem A. B. a hlouběji analyzovaných úryvků, dospíváme k tomu, že tento muž, i přestože již jedenáctým rokem žije v Praze, reprodukuje albánskou identitu. Nezakládá ji však na opozici „my“ – Albánci a „oni“ – Češi, nýbrž na vědomém konstruování vlastního původu. Dalo by se říct, že respondent transnacionálně intervenuje do albánského prostoru a současně zapouští kulturní kořeny v České republice. Navzdory všemu se však domníváme, že vztahování se k národu představuje pro A. B. něco druhořadého, kdežto podstatně důležitější roli zastává již výše uváděná hra na klavír a hudba. Právě identifikace s jakousi abstraktní skupinou hudebníků je reprezentována výrazněji než národní uvědomění a na síti subidentit tvořící celkovou identitu je tedy důležitější než národní subidentita.

5.1.2. Cellista (C. D.)

V srpnu roku 2013 jsme provedli rozhovor s dalším albánským hudebníkem, tentokrát violoncellistou, kterého pojmenováváme iniciálami C. D. Narodil se roku 1973 v Tiraně a později studoval na hudebním lyceu. Roku 1992 se přestěhoval do Prahy, jelikož byl přijat na magisterské studium na AMU. V roce 2000 vyhrál konkurz do Opery Národního divadla, ve které působí dodnes. Pro Prahu se rozhodl především z toho důvodu, že tu v šedesátých letech studoval jeho otec na Strojní fakultě ČVUT. Průběh migrace popisuje jako ne příliš příjemný.

„Bylo to velice obtížné, to bychom tu museli být ještě další dvě hodiny, abych vyprávěl, jakým způsobem jsme se mohli dostat do Čech. Tehdy probíhala ještě

válka v Jugoslávii, což nebylo tak jednoduché se dostat mimo Albánii. Byly to pro mě těžké roky ten první a druhý ročník. Věřím tomu, že existovala jazyková bariéra, přestože mě můj otec učil česky. O prázdninách, když jsem sem přišel, protože já jsem přišel do Prahy v září 92, tak ty tři měsíce jako táta vytáhl ze šuplíku gramatiku třicet let starou, takže se začalo učit česky. Bylo to těžké hodně, ale na druhý straně mě pomohlo moc to, že jsem se učil ve škole rusky. V Albánii se učila angličtina a ruština. Věděl jsem prostě, o čem to je, slovanský jazyky a tak dále. Musím říct, že zpočátku to bylo obtížné, neměl jsem tady v podstatě nikoho, bydlel jsem na koleji AMU. A teď po jedenadvaceti letech mám pocit, že jsem se narodil v Praze.“

S několikerými zmínkami o tom, jak obtížný byl odchod z Albánie, příchod do Čech a učení se nového jazyka, zřetelně kontrastuje poslední věta celého odstavce jako výsledek dobojované bitvy. Tato závěrečná poznámka také ukazuje na to, že dlouhá doba pobytu v cizí zemi může postupně pozměnit náhled na ni. Postupně se však ukázalo, že náročný začátek v neznámém městě netrval příliš dlouho a že bylo možné nalézt nějaké přátele.

„Já jsem se setkal s tím, že tady byli strašně přátelský lidi. A navíc lidi, kteří byli na koleji, byli z Moravy a Moraváci jsou trošku družnější. Bylo tam také hodně cizinců, takže ten život na koleji byl pro mě jak nová rodina. Poznal jsem hodně zajímavých lidí.“

Kromě vztahu k lidem je pro C. D. také velmi významný vztah k prostoru.

„Na mě působí jako velice krásný, útulný a romantický město. (Praha je a bude městem, kde umělci můžou hledat inspiraci). Pro mě je velkým privilegiem třeba i to, že můžu působit v budově Národního divadla, který je symbol českého národního obrození. [...] a kde bylo uvedeno spousta těch výborných her Othello apod. Vnímám to nejenom jako místo, kde žiju, ale také místo, kde můžu čerpat inspiraci a všechno, co potřebuji, co se týče hudby.“

Znalost českých reálií není vzhledem k informátorově studiu na české škole ničím překvapující, mnohem zajímavější je to, že respektuje tyto české národní symboly a uvědomuje si jejich roli a význam. Nesmíme však opomenout to, že vypravěč je hudebník a umělec a nahlíží okolí skrz toto prizma, což se odráží právě ve věcech, kterých si nejvíce cení a které obdivuje. Z toho důvodu se také velká část rozhovoru točila kolem hudby.

C. D. žije se svou snoubenkou, která pochází z Brna. Mají spolu osmiletého syna, který v rámci respondentova života vystupuje jako důležitý aspekt ve formování jeho identity. Více o tom vypovídá vyprávění o tom, zda a proč by měl jeho syn mluvit albánsky.

„Nemusí, jako ne, já jsem v tom hrozně tolerantní. Ale moc bych si to přál, protože on je dvojjazyčný dítě. On rozumí výborně a mluví albánsky dobře, samozřejmě. Jako doufám, že to bude lepší časem. Teoreticky by měl mluvit albánsky, ale primárním jazykem je pro něj čeština. Chodí do český školy.“

„A proč by teoreticky musel mluvit albánsky?“

„Protože je napůl Albánec a myslím si, že když tu možnost má, tak je škoda toho nevyužít. A je ve stálém kontaktu s tou zemí, tak bych považoval za velkou škodu, kdyby se to nenaučil. A navíc v jeho žilách teče albánská krev. Ale není to prostě povinnost.“

I přestože je opakování, že respondent nepovažuje učení albánštiny za povinnost, z jeho slov je patrné, že svého syna již albánsky učí. To odpovídá tomu, co dále říká. Tedy, že by si moc přál, aby se syn albánsky učil, a že považuje za škodu této příležitosti nevyužít. Zároveň zdůrazňuje roli krve, albánské národnosti a kontaktu se zemí. Důraz na tyto faktory předpokládá určitou intervenci do země původu a rovněž naznačuje působení transnacionálních vazeb.

Opět jsme se dostali k tématu Kosova a respondentovu postoji k vývoji v této oblasti.

„Já si myslím, že všechno je, jak má být, se říká v Česku. Já jsem teď v Kosovu byl sedmkrát kvůli koncertu a opravdu máte pocit, že jsem byl v zemi, kde všechno funguje a má parametry normální klasickýho evropskýho státu. Myslím si, že to, co teď funguje v Kosovu, že by to mělo být už dávno. A že kdyby to bylo o něco dřív, než se to stalo, možná že by nebylo tolik obětí ve válce a tolik utrpení pro lidi. Nicméně myslím, že ty lidi by neměli zapomenout na minulost, ale měli by vytvořit nový mosty ke komunikaci. Balkán je dost ožehavá věc, protože tam je hodně těch národů a jenom způsob, jak najít správnou řeč a komunikace, to je cesta do budoucna, aby spolu dokázali žít v míru.“

„Albánie, to je historie a nikdo to nemůže změnit a nikdo to nemůže interpretovat jinak. Albánie je jediná země možná v Evropě, která sousedí s Albánci. Albánie je rozdělená země mezi čtyři státy. A to je prostě ten problém. Albánie sousedí s Albáncemi z Černé Hory, s Albánci z Kosova, s Albánci z Makedonie a severní Řecko. To bylo albánský území, a proto se dnes mluví o kosovských Albáncích

nebo Albáncích z Albánie, ale v podstatě jsou to Albánci. Kosovan to je jako Moravák, není to Čech, ale Moravák, to je přesně ono.“

Domníváme se, že poněkud obecnější náhled na Kosovo, který zde C. D. popisuje, plyne z toho, že většinu období, kdy probíhal srbsko-kosovský konflikt, pobýval již v Praze. Za pozornost však stojí to, jak hodnotí pozici Albánie jako země sousedící s územím, které obývají Albánci. Zaměřuje se tedy na rovinu národní příslušnosti a opomíjí státní příslušnost. Spojuje dohromady stát – Albánii, s národními menšinami v okolních zemích – Albánci, čímž poukazuje na to, jak je pro něj národní sounáležitost důležitá. Dále musíme upozornit na to, že respondent v následujících větách neuvažuje o „Velké Albánii“ jako o projektu, jenž by měl být nastolen. Snaží se jen popsat, čím je pro něj Albáнец z Kosova.

„Na Balkáně je jeden problém, že každá země má svou historii. Srbové se učí úplně jinou historii než to, co se učí v Albánii. A Řekové úplně něco jiného než se učí v Albánii a Srbsku a potom tam vznikají ta nedorozumění. Ale člověk musí vycházet z těch zdrojů tehdejších. To znamená, jestli Albánie byla zrozena roku 1213, to musíte hledat zdroje z tehdejších knihoven. Kde byly nejznámější? V Istanbulu, v Římě... A tam se to dozvíte, jaká ta země byla a jaká je historie té země. Vždycky vítězové dělají si historii. Je to tak bohužel. A pak se to nacpe lidem, kteří tomu samozřejmě věří a časem to interpretují jinak po svém a tam vznikají ta nedorozumění.“

Jak už jsme uvedli výše, samostatný albánský stát vznikl teprve roku 1912, proto je zavádějící nepatrná zmínka o tom, že Albánie se zrodila roku 1213. V té době sice už existovala skupina lidí pojmenovaná jako Albánci, o žádném albánské území však nic psáno není.⁷² Přivádí nás to tedy k tomu, že vypravěč věří v historickou tradici své země. Přesto si je respondent vědom faktu, že bez kritického nahlížení na skutečnosti kolem nás může docházet ke klíčovému nedorozuměním.

I druhý respondent nám vylíčil svůj názor na náboženské vyznání v Albánii.

„Albánie je země, kde najdete lidi, který jsou různého vyznání. Jenomže v Albánii tohleto vyznání nefungovalo padesát let za komunistů. Všechno začalo, aby bylo praktikováno, hned po revoluci po devadesátých letech. Já nevím, jaké jsou statistiky, ale Albánie je příkladem země, jak lidi mají vycházet, i když jsou různého náboženského vyznání. Je opravdu evropským příkladem. Tam nikdy nebyly, nejsou a nikdy nebyly problémy tohoto druhu. Já jsem nezažil tu obnovu

⁷² Viz Hradečný, P. - Hladký, L.: *Dějiny Albánie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.

těch kostelů a mešit a tak dále, protože jsem hned v úvodu přišel do Prahy, ale čeho si všímám, tak tam nejsou vůbec podobné problémy. A je jenom otázka statistiky, kolik je tam opravdu věřících lidí. Protože k tomu člověk musí mít už tu tradici, což tradice po padesáti letech, co to komunisti srovnali se zemí, nevím, jestli ten národ bude najednou věřící. Mně se zdá to prostě absurdní, že všichni budou věřit a budou chodit do kostela nebo do mešity.“

„Já znám lidi, který z určitých důvodů přiznali úplně jiný náboženství, než mysleli, že mají. Dneska vidíte třeba, jak nějaký popový zpěvák přiznává muslim a jak nějaká muslimka přiznává, já nevím, křesťanství. Nebo dneska je to mix takový. Já se v tom nepidím vůbec, pro mě je to takový, jaký to je a vůbec nemám pocit, že by tam to bylo důležité v tý Albánii. V tom Albánie je velice moderní, je o krok dál než některý země Evropy i Evropský unie.“

Na první pohled zaujme srovnávání s Evropou a prezentace Albánie jako příkladné země, co se týče soužití rozdílných náboženských vyznání. Z dále uvedeného však vyplývá, že věřících v Albánii nebude podle mínění respondenta příliš mnoho a že tedy náboženství v Albánii může mít roli nevýraznou, ba bezvýznamnou. V závěru tedy výrok „*Albánie je příkladem země, jak lidi maj vycházet, i když jsou různýho náboženskýho vyznání*“ působí jako přeceněný vzhledem k předchozímu uvědomění.

Když shrneme vše, co jsme zjistili o druhém informátorovi, dospíváme k myšlence, že v tomto případě dochází k střetávání dvou národních identit, nad kterými výrazně vyčnívá sebe prezentace a sebevnímání jako profesionálního violoncellisty. Co se však týče identifikace s národní skupinou, má větší sílu albánský původ, což se projevuje na stálém zájmu o pozitivní prezentaci Albánie. Ke ztotožňování se s českou národní skupinou přispívá výborná znalost českého jazyka, dlouhodobý pobyt v České republice, stejně jako vztahování se k českému prostoru a snoubenka českého původu společně s jejich synem. Přesto z výpovědí vyplývá, že nejdůležitější je identifikace se skupinou pracovní a zájmovou, tedy s ostatními hudebníky hrajícími klasickou hudbu. Tato subidentita tedy bude vystupovat výrazněji než národní.

5.1.3. Zlatník (E. F.)

Náš nejdelší rozhovor, který se uskutečnil v dubnu 2014, trval téměř dvě hodiny a byl z větší části věnován situaci v Kosovu, jelikož respondent, budeme jej nazývat E. F., pochází z Prizrenu v Kosovu. Stejně jako velké množství dalších kosovských Albánců vlastní E. F. zlatnictví. Narodil se roku 1980 a do České republiky migroval v roce 1998. Nyní žije se svou manželkou, která je rovněž Albánka. Jeho příběh o příchodu do Čech je docela obsáhlý.

„Já jsem přišel vlastně, jak byla válka v Kosově, jak byla ta poslední válka v 98. Já jsem přišel před tou válkou, protože tam ten režim jugoslávský chtěl, aby ty mladý lidi tam museli jít do vojny. Takže abychom se vyhnuli tomu, tak jsme vždycky museli někam jít třeba. Když přišel ten dopis domů, že se musíš stavit na rekrut, na tu prohlídku, jestli seš v pořádku, jestli můžeš sloužit vojsku, tak, aby jsme to nedostali my osobně, tak jsme museli vždycky někam utéct. Musel jsem mít v pase razítko, že jsem vážně byl pryč. Že jsi to nemohl vůbec dostat do ruky, takže celý měsíc, dva měsíce jsi tu nebyl. Jezdili jsme hodně do ciziny, třeba do Švýcarska, do Německa, ... Takhle daleko, protože musel jsi mít důvod, to nešlo jen tak.

Tady, když jsem přišel, tak tady jsem se rozhodl, že takhle už mě to nebaví. Ta škola tam taky hrozný, tam jsem ani nemohl jít do normální školy.

Střední školu jsem ukončil v barákách. My jsme studovali normálně v soukromých barákách, tam byli profesori a ty profesory jsme platili sami. To bylo z toho důvodu, že já jsem skončil základní školu. To jsem byl normálně ve škole, to pak začala mít ta politika trochu ten jiný směr, ta jugoslávská politika. Potom začla ta první válka v Slovinsku, ono to tam skončilo rychle, protože to bylo blízko Evropy. Potom se to posunulo níž, jako Chorvatsko a Bosensko, tam to trvalo strašně dlouho, a potom celý ten směr vlastně se posunul do Jugoslávie, celá ta politika. Protože Albánie, vlastně Kosovo byla oblastí Jugoslávie, což byla federace ,ale tam byly krajiny, který nebyly republiky. Takže autonomní oblast to bylo Kosovo a taky Vojvodina nahoře. Vlastně se to změnilo ta politika a změnil se program, školní program. My jsme se jako měli učit albánsky, historie, jugoslávská historie o všech těch státech trochu, a my jakože Albánci jsme se o historii Albánie měli učit trochu víc, v uvozovkách, ono toho bylo nejmiň tam, stejně. No a potom oni to zrušili celý ten systém, takže se mělo učit jen o tom, co říká nový školní systém. No Albánci to už neakceptovali, protože to my jsme se nechtěli učit, nebo rodiče nás nechtěli učit o historii, jako neučit, ale aby nám někdo nasypal do mozku lži, který si vymyslel. Buď dali části albánský historie pryč anebo řekli, že vlastně to bylo jinak. Jakože Kosovo bylo osvobozeno od Srbů v roce osmnáct set něco, to byla velká válka kosovská. Jakože Srbové to prostě osvobodili. Oni maj o tom dnu i filmy. A my jsme to tam jako viděli, že to tam nebylo, že to prostě není pravda. To osvobodili Albánci od Turků, to my jsme taky válčili proti Turkům.

Když oni změnili ten školní program, tak jsme se museli učit po bytech, normálně pokoj, dali jsme tam jednu tabulu, tam přišli pak profesori. Nechodili do normální školy. Normální školy museli učit ten nový školní program a to už nikdo neakceptoval. Jsme dělali protesty každý ráno. Třeba dvě hodiny protesty a pak čtyři hodiny, pět hodin jsme šli do školy. Jako to je moje střední škola. Pak mě to tam nebavilo ta škola, protože ta škola už nebyla uznána nikde.

Potom jsem tady přišel. Měl jsem strejdu v Americe, on umřel, a on mi volal a řekl mi, že ať zkusím jet nějak do té Ameriky. Tak tady byl bratr. On přišel tady od roku 1992 a já jsem poprosil jeho, jestli můžu přijít tady, abych to nějak zařídil, abych mohl jet do té Ameriky. Pak přišel jsem tady, požádal jsem o vízum, aby jsem šel tam studovat. Když jsem byl v ambasádě v Americe, tak mi řekli, že ne. Mi nedali vízum, protože věděli, že jsem mladý a že prostě možná tam zůstanu, takže konec, což pravděpodobně to by byla pravda. A zůstal jsem tady. My jsme tady měli firmu v té době, pracovali jsme, fungovali jsme normálně, takže to nebyl problém tady zůstat. A už se vrátit to se mi nechtělo. Každý v té době utekl. Až teď přišlo to období, kdy ty mladí lidi se snažej tam zůstat.“

E. F. se výrazně identifikuje s dějinnými událostmi v Kosovu. Jeho identita se vyjednává v opozici k jiným identitám protivníků. Na druhé straně identifikace jako migrant představuje řešení životních krizí, které podléhají všichni, kteří odešli ze svých původních domovů. Řešení představuje právě jistá vzdorovitost a zároveň hledání té správné historie. Vzhledem k respondentově sebereprezentaci jako jeden z odpůrců utlačování kosovských Albánců, nás zajímalo, zda by se do Kosova nechtěl vrátit.

„No ale já jsem tam cizinec a tady cizinec, takže pro mě je to všude stejný. Já jsem tady sedmnáct let. To nejhezčí jsem prožil tady. Od osmnácti /sedmnácti jsem tady.“

Délka pobytu v hostitelské zemi současně s hezkými vzpomínkami spojenými s tímto prostorem vytváří silné opozitum k původní etnické identitě. Jedním z důvodů, proč E. F. pociťuje napětí mezi českou a kosovsko-albánskou subidentitou a zároveň neuvažuje o návratu do rodné země, je nejspíše i to, že velká část jeho rodiny již žije v České republice.

„Táta kdysi žil v Chorvatsku nebo v Bosně, on měl tam obchody, zlatnictví. Většina těch zlatníků tady jsou Albánci, co měli obchody v Chorvatsku, ale jak začala ta Jugoslávie válčit, tak museli někam jít, protože nechtěli válčit. [...] Nejdřív přišli rodiče, pak bratr a pak já.“

Respondent také začal hned po příjezdu pracovat v rodinném podniku. Díky převážně české klientele a díky znalosti srbštiny se za dva roky naučil mluvit poměrně dobrou češtinou. Přivyknutí novému prostředí a svůj postoj k Čechům popisuje takto:

„Už tu nějakou dobu jsme, takže už vím, jak to tady chodí. Jsme se přizpůsobili hodně a moc mi to vyhovuje. Já mám stejný pocit, když... já už mám i lepší pocit, když jdu někam na dovolenou nebo to, tak když se přiblížím Český republice nebo třeba Prahy, tak mám stejný pocit, jako když jsem se v roce 98 vracel do Kosova. Ten pocit, že už jsem doma, že můžu někoho zdravít z auta jako 'Héj, už jsem tady'.“

„Předpokládám, ty lidi tady, Češi, ne proto, že žiju sám v Čechách, ale to jsou lidi, který prostě chápou a nejdemokratičtější lidi v Evropě. V každém národu jsou prostě dobrý a zlí, ale tady víc než většina jsou dobrý lidi. Jako dokážou ti pomoci...“

Na základě těchto dvou odstavců můžeme tvrdit, že informátor je ve své cílové destinaci spokojen a že se tu cítí doma především díky tomu, že tu má přátele, kterým o sobě může dát vědět. Přesto vyjadřuje odstup od identifikace se s Čechama. Místo toho zdůrazňuje roli vztahů mezi příslušníky národní skupiny pobývajících v zahraničí.

„Ono, když jste někde pryč jako někde doma, tak ty lidi se všichni spojej. Když jsme třeba doma jako v Kosově, tak prostě ten, co je přes koleno, tak to je skoro nikdo. Ale když jste v Čechách nebo někde v cizině daleko třeba tisíc kilometrů od domova, tak prostě se ty lidi sblíží hodně moc, tak mají mnohem víc k sobě důvěru, protože jich je málo v tom prostředí.“

Tento rozdíl ve vnímání vztahů mezi lidmi vytvářený vzdáleností od země původu poukazuje na to, jaký význam se přikládá sdílení stejné národnosti v opozitním vztahu k hostitelské národnosti. Navíc se to celé dává do souvislosti s příbuzenskými vztahy, které rovněž v cizím prostředí nabývají na důležitosti. Výše řečené však můžeme konstatovat pouze za předpokladu, že mluvčí pojmem „ty lidi“ myslí také své krajany a nejenom širší rodinu.

Na základě výroku českého prezidenta Miloše Zemana, ve kterém srovnává případ Kosova s nedávnými událostmi na Krymu⁷³, vyprávěl respondent o tom, jestli a v čem podle jeho názoru spočívá rozdíl mezi vývojem v těchto dvou oblastech.

„Albánce vyhodili z Kosova, to znamená, že moji babičku a dědečka z máminy strany, strejdu s děčkama a manželkou všechny vyhodili z Kosova. Přišli srbská vojska domů normálně k zahrádce a řekli: ‘Máte dvě minuty na to, abyste se sbalili.’ A oni se sbalili a pěšky do Albánie. To bylo v 98, potom přišlo NATO a osvobodilo Kosovo, to je to osvobození opravdové. To je ten rozdíl mezi Krymem a Kosovem. Kdo koho vyhazuje teďka z Krymu? Jako myslíš, že Ukrajinci budou vyhazovat Rusy. To nikdy v životě. To je jeden národ. Jaké konflikty se staly v Krymě? A jak můžeš srovnávat Kosovo a Krym?

Já mám tetu, která nemá manžela. Tři děcka, tři mužský, zabili je ve vlastní zahradě. Děcka, ženský a starý lidi, tak to řekli: ‘Pryč! Vy tady zůstanete!’, protože jeden kluk měl asi patnáct/šestnáct a vypadal starší, jeho strýc a táta od toho kluka a zabili je tam. On jeden z nich byl, dá se říct, takovej aktivista pro Kosovo, ale takovej aktivista v Kosově. On nebyl proti nikomu. Ono když někde žije 99% lidí, tak seš aktivista, tak chceš svobodu, nic jinýho. To je ten rozdíl mezi Krymem a Kosovem, tam se nestávají takový věci. Tam nikdo nechce nikoho prostě pryč. Tak zůstaňte, žijte tady, my vám dáme lepší podmínky. Vy máte vlastní parlament, máte všechno vlastního. Učíte jakýkoliv školní program, jaký chcete...“

Z této části textu: „Jako myslíš, že Ukrajinci budou vyhazovat Rusy. To nikdy v životě. To je jeden národ.“ můžeme usuzovat, že vypravěč pojímá národ jako skupinu lidí, kteří mezi sebou pociťují spojitost, která nesmí být narušena.

⁷³ Český prezident Zeman uvedl: "Veřejně jsem vystupoval proti odtržení Kosova. Kritizoval jsem, že Česká republika uznala jeho nezávislost. Svým způsobem teď sklízíme plody, které jsme zaseli. Bylo by pokrytecké tvrdit, že nezávislost Kosova je v pořádku a nezávislost Krymu je nemožná. Musíme všem měřit stejným metrem." Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/porovnaní-odtržení-kosova-a-krymu-d5x-/zahranicni.aspx?c=A140307_121925_zahranicni_tp (cit: 17. 3. 2014)

Na krymském poloostrově se opět probudily separatistické snahy podporované Ruskem a 16. 3. 2014 na tomto území proběhlo referendum o nezávislosti Krymu na Ukrajině a následném připojení k Rusku. Podle konečných výsledků volilo 83,1 procent obyvatel a 96 procent souhlasilo s připojením k Rusku. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/266546-krym-vyhlasil-samostatnost-zada-o-spojeni-s-ruskem/> (cit: 17. 3. 2014)

Navzdory poměrně dlouhé době pobytu v České republice a k několikeré změně jeho státního občanství⁷⁴ deklaroval E. F. sám sebe jako Albánce. K přívlastku kosovský se však stavěl spíše negativně.

„Já nemůžu říct, že jsem kosovský. To je jak kdyby Moravák řekl, já jsem Moravák a já nejsem Čech, to není správný, nebo je?“

„Kosovo je krajina Albánie, takže ona byla kdysi Albánie. Tam žili Albánci a žijou tam do dneška Albánci. Ted'ka se to nějak úřadově, jakože chtěli jsme mít samostatnost. V Ústavě kosovský je, že my můžeme být samostatný, ale nikdy se připojit k Albánii. To je jedna věc, aby nebyly zase další problémy.“

Zajímavé je tedy to, že Kosovo je přes svou samostatnost pojímáno informátorem jako jeden z regionů Albánie. Zároveň se nijak neztotožňuje pouze se samotným Kosovem, ale s celým albánsky mluvícím obyvatelstvem. Své náboženské vyznání shrnul také jasně:

„Jsem křesťan, ale jako co se týče víry, tak Albánec je Albánec.“

Tento princip se dost podobá výše zmíněnému albanismu, který představoval víru, ke které se Albánci měli obracet v době albánského národního obrození. Navzdory tomu, že se v průběhu rozhovoru informátor reprezentoval jako Albánec, staví se na závěr odmítavě ke všem označujícím a zároveň nějakým způsobem vymezujícím kategoriím.

„To nejlepší, abychom neměli ani jména, ani národnosti nic. Číslo a hotovo. Já jsem číslo 850, ty jsi číslo 860. No prostě žádný ty národnosti, jen já jsem já a ty jsi ty...“

Tomuto postoji odpovídala již myšlenka, uváděná v průběhu rozhovoru, že v každém národě jsou lidé dobří a zlí a že za srbsko-kosovským konfliktem nestojí Srbové, ale političtí vůdci.

Na jedné straně tedy E. F. stále lpí na svém albánském původu, na druhé mi během rozhovoru sdělil, že se chystá žádat o české občanství. Kromě toho však nemá pocit, že by patřil ani do jedné z uvedených zemí, jelikož se v obou cítí být cizincem. Dospíváme tak k tomu, že migrace způsobila to, že jeho identifikace probíhá v konfliktu mezi dvěma národními identitami, a to ho vede k potřebě úniku od tohoto typu skupinové identifikace. Mnohem podstatnější než identifikace se s abstraktní kategorií národa jsou pro něj konkrétní mezilidské vztahy, které udržuje i na dálku a které jsou nejspíše posilovány i přítomností jeho rodiny v Praze.

⁷⁴ „Já jsem měl nejdřív občanství Jugoslávie, potom jsem měl občanství Černá Hora Srbsko, potom Srbsko, potom Kosovo.“

5.1.4. Mezinárodní firma (G. H.)

Čtvrtým respondentem byla šestadvacetiletá žena, která neumí česky, takže rozhovor probíhal v angličtině. Pochází z města Fier a do České republiky přišla v březnu roku 2010. V Praze pracuje pro americkou mezinárodní firmu CSC (Computer science corporation). Jejím přítelem je jeden z našich respondentů, a to A. B. Tato mladá informátorka, kterou budeme nazývat G. H., odešla z Albánie, jelikož chtěla pokračovat ve svém studiu v zahraničí.

„Přišla jsem do Prahy před čtyřmi roky v březnu 2010. Ukončila jsem bakalářské studium psychologie v Tiraně a pak jsem měla dvě možnosti, buď jít do Švédska nebo Dánska, kde žil můj nejstarší bratr, nebo jít do Prahy. Jedna z mých nejlepších kamarádek ze střední školy, studovali jsme společně v mém městě v Albánii a ona se přestěhovala do Prahy přede mnou a říkala mi: ‘Praha je báječné město a ty sem můžeš přijet a studovat tady.’ Tak jsem stála před dvěma možnostmi, buď jít za bratrem, nebo do Prahy. Jela jsem do obou měst, do Kodaně v Dánsku a do Prahy. Abych trochu něco viděla, než se úplně odstěhuji od mé rodiny. V obou městech to bylo krásné. V Kodani to bylo skvělé, ale přemýšlela jsem – jestli zůstanu v Kodani, pak mě bude podporovat bratr a já jsem chtěla být trochu oddělená a nezávislá na mé rodině. Tak jsem přijela do Prahy, zamilovala jsem se do města a rozhodla tu zůstat.“ (a)⁷⁵

V tomto popisu si můžeme všimnout toho, že pro vypravěčku má její rodina velký význam. Například nehovoří o odchodu z Albánie či ze své země, nýbrž o odstěhování se od rodiny, což poukazuje na to, že pro ni albánský prostor není důležitý. To se potvrzuje i v dalším vyprávění.

Jelikož nechtěla dostávat peníze od své rodiny, čímž myslela především své dva starší bratry, kteří ji finančně vypomáhali při jejím studiu v Tiraně, začala hned po příjezdu pracovat v hostelu a jako průvodkyně na výletní lodi. Poté udělala přijímací zkoušky na Metropolitní univerzitu v Praze a začala tam studovat. Dále povídala o tom, proč se rozhodla nepokračovat ve studiu psychologie.

„Protože ty možnosti, které jsem tady v Praze měla, byly buď studovat v angličtině něco jiného, nebo studovat psychologii na magistru, ale v češtině a čeština je pro mě opravdu, opravdu špatná.“ (b)

Vztah k češtině se ani postupem času výrazně nezměnil. Přestože respondentka navštěvovala nějaké kurzy, které tedy nebyly příliš intenzivní, ovládá český jazyk jen na

⁷⁵ Originální znění citovaných částí rozhovorů se nachází v příloze. Řazeno podle písmen.

velmi základní úrovni. Navzdory tomuto faktu má několik českých přátel, s nimi však komunikuje anglicky. K tomu, aby mluvila česky, navíc nemá ani mnoho příležitostí, tedy ji ani příliš nepotřebuje.

„Chci se to naučit, ale od té doby, co pracuji v mezinárodní společnosti, ve které se mluví jenom anglicky a italsky, mluvím s nimi také jenom v angličtině a italštině. Když jdu domů, chci mluvit s mým přítelem albánsky. Nechci s ním začít mluvit česky. Tím myslím, on je taky Albánec, tak proč bych měla. Mám jen velmi malou možnost procvičovat češtinu.“ (c)

Navzdory tomu, že informátorka neovládá jazyk a může jí tedy činit problémy začlenit se do české společnosti, je zajímavé, co pro ni Praha znamená a jak se tu cítí.

„Je jako můj druhý domov, protože jsem se začlenila opravdu hodně do tohoto města a cítím jako, že jsem všechno vybuodovala od nuly a upevnila jsem sama sebe. Je to jako něco mého, i když nemám vlastní majetek nebo něco. Když jedu do Albánie na prázdniny, tak mi už moc chybí moje rodina, mí příbuzní a všechno další, ale pak po dvou týdnech, když přijedu do Prahy, říkám si: ‘Doma, jsem zpátky doma.’, protože tedy mám teď svůj život. Mám svou práci, mám svého přítele, spolu máme normální život. Myslím, že lidé považují za domov místo, kde zůstávají většinu času a kde mají řekněme monotónní rok, takže já mám normální dny teď tady.

Ale nikdy nevíš, kam nás budoucnost zavede. Nevím, nevidím sebe v Albánii v příštích pár letech, protože nevím kvůli situaci nebo protože se už cítím na dobré cestě tady v Praze. Stále mám sílu investovat trochu víc a netoužím se ještě vrátit do Albánie.“ (d)

Přestože tedy pro ni její rodina znamená hodně, nemá zatím v plánu vrátit se do Albánie, protože Praha pro ni v současné době představuje domov. Zároveň se podle svých slov výrazně začlenila do tohoto prostoru, což může představovat počátek asimilace do české společnosti. Role rodiny je však pro ni stále významná, jak je poznat na rozdíl mezi tím, nakolik se zajímala o dění ve své zemi před a po migraci.

„Největší vliv měl také můj příchod do zahraničí, být v České republice mimo svou zemi. Potřebuji být teď více zapojena, abych věděla, co se děje, protože tam žije moje rodina.“ (e)

Během celého rozhovoru bylo zřetelné, že vlastní rodina představuje pro respondentku podstatné zázemí. Jedná se o skupinu, se kterou má blízké a pevné vztahy a se kterou se ztotožňuje. Vzhledem k této subidentitě nabývá národní uvědomění jen velmi nepatrného významu.

Zároveň se tento rozhovor, nejspíše díky tomu, že G. H. studovala psychologii, lišil od ostatních v jednom důležitém aspektu, a to ve vztahu badatele a respondenta. Narozdíl od ostatních kladla badateli mnohem více otázek a v některých případech přetáčela badatelovy otázky zpět proti němu. Tento přístup podle našeho názoru zapříčinil mnohem větší přizpůsobivost vyprávění vyprávěcím okolnostem. Tím chceme říct, že identifikace respondentky probíhala nejpravděpodobněji mnohem výrazněji vzhledem k pozici badatele.

5.1.5. Zlatník 2 (I. J.)

Pátý informátor s iniciálami I. J. pochází z kosovského města Djakova a rozhovor s ním trval necelých dvacet minut. V Praze provozuje se svou rodinou zlatnictví, v jedné z jejichž poboček rozhovor proběhl. Informátora jsem tedy vyrušila během práce, a tudíž neměl tolik času. Narodil se roku 1982 a nyní žije se svou manželkou, která je rovněž albánského původu, a se svými dvěma dětmi. Jeho příchod do Čech probíhal pozvolně:

„Tak nejdřív přišel táta, trochu si tady jakože zvyknul, vybudoval tady nějakou tu budoucnost. Od roku 1993 do roku 1997 jsme tady střídavě žili, chvíli tady, chvíli u nás doma. Od určité doby, roku 97/98, přibližně jak začala válka v Kosově, tak jsme museli zůstat tady, protože jsme se neměli kam vrátit. Nebo takhle, hrozilo nám třeba něco zlého, takže zůstali jsme tady. Do té doby než začala vlastně válka u nás, tak jsme byli víc v Kosově.“

Po příchodu do České republiky začal navštěvovat Střední obchodní akademii, kterou i přes problémy s českým jazykem úspěšně dokončil. Jelikož respondent v textu nahrazuje Kosovo spojením „u nás doma“, zajímalo nás, kde se v současné době cítí jako doma.

„Tak pořád cítím ten domov tam v Kosově, i když mi třeba nedává takový možnosti pracovat a tak.“

Právě práce představuje důležitý faktor, který ovlivňuje informátorovu představu budoucnosti. K návratu do Albánie se vyjadřoval negativně.

„Nene vůbec, tady máme budoucnost, máme práci, máme všechno. Tak ne, že bych se nechtěl vracet, ale nenabízí se možnost se tam vrátit. V Djakově, pokud by se tam nějaká menší možnost nabízela, tak tady ta možnost je větší pořád. Protože nemůžete nechat, dejme tomu, ... z vyšší úrovně jít na nižší úroveň. Když budeme

koukat z hlediska té blízké budoucnosti – děti, tady maj větší budoucnost, funguje tady všechno – školství, zdravotnictví. Nemyslím si, že tam bude stejná úroveň jako tady, takže pořád myslím, že tady budu.“

Kromě práce tedy rozhoduje také vyšší životní úroveň, která umožňuje lepší život dětem. Dalším faktorem podílejícím se na výše uvedené představě budoucnosti a zároveň na transformaci etnické identity je i fakt, že z Kosova se odstěhovala současně s respondentem i celá jeho rodina. I přestože nemá v úmyslu vrátit se do rodné země, o Kosovo se zajímá a ztotožňuje se jak s lidmi z této oblasti, tak se všemi albánskými mluvčími. O tom, jak nahlíží na nezávislost Kosova, kterou přesto ještě některé státy neuznaly, vyprávěl:

„Tak ale nestvrдили to ty státy, které jsou k ničemu. Tak ty, co potřebujeme, co mají nějaký význam ve světě, tak to uznaly. Tak jako zasloužili jsme si nezávislost samozřejmě. To byl dlouhý boj, bylo to vlastně, se dá říct, že poprvé od nezávislosti jsme svobodní, protože do té doby odjakživa bylo nějak nejdřív pod Turkama, potom pod Srbama.“

Z výše řečeného vyplývá, že informátor je plně přesvědčen o správnosti vyhlášení nezávislosti kosovským parlamentem, stejně jako o jeho uznání některými státy. To poukazuje na to, že i když v Kosovu nepobýval dlouhou část svého života, identifikuje se s Albánci v této oblasti. Podstatná je ve výsledku nejenom oblast Kosova, ale celé území, které obývají Albánci, jelikož co se týče připojení Kosova k Albánii, konstatoval I. J.:

„Tak jako jsou určitý lidi, který se na tom snaží pracovat, a já si myslím, že není Albánc, který by nechtěl, aby byla takzvaná Velká Albánie. Já si myslím, že pokud by bylo někde nějaké referendum, tak nikdo by nevolil proti. Ale já bych samozřejmě taky, prostě byl bych rád, kdyby se takhle stalo, ale to člověk nikdy neovlivní.“

Nevyhnuli jsme se ani vztahu k Srbům, který respondent označil za hrozný s následujícím vysvětlením:

„Tak když se mě ptáte, jaký mám vztah k Srbům, tak to je to samý, jako když se ptáte Žida, jestli má rád Hitlera.“

Toto přirovnání vypovídá o tom, že smýšlí o Srbech jako o surových zabijácích. Přesto však tento názor není zcela konečný, jelikož dále říkal, že žádné Srby v Praze nezná.

„Ne. Ne, že bych se možná bránil, ono protože to individualizovat nemůžu, ale neměl jsem nějakou příležitost prostě.“

Z toho soudíme, že respondentovo pojetí Srbů nebude až tak ostré a nepřátelské.

Pokud shrneme vše řečené, zjistíme, že I. J. se výrazně reprezentuje jako kosovský Albánc. Důraz na přívlastek kosovský se klade jen ve vztahu k dění v samotné oblasti Kosova, v jiných případech se žádné rozdíly mezi Albánci nečiní. Identifikace se s kosovskými Albánci je viditelná na zájmu respondenta o události v Kosovu. Navzdory tomu se projevuje silná ukotvenost v českém prostředí, především prostřednictvím respondentovy rodiny a jeho snahy o její zajištění, které se staví do popředí. Také zde můžeme sledovat určitý únik od identifikace se s jakoukoliv národní skupinou, která je zastoupena zaměřením se na práci a uchování vhodného životního standardu pro celou rodinu.

5.1.6. Mezinárodní firma 2 (K. L.)

Druhou ženou v našem výzkumu, kterou jsme pojmenovali K. L., byla Albánka pocházející z hlavního města Albánie, z Tirany. Narodila se roku 1986 a v České republice žije od roku 2008. Navzdory tomu, že již pět let je ve vztahu s mužem českého původu, za kterého se před rokem a půl provdala, česky mluví jen poskrovnu. Rozhovor tedy probíhal v angličtině v kantýně v přízemí budovy, ve které sídlí mezinárodní farmaceutická firma, pro kterou dotyčná pracuje. K tomu, proč se rozhodla přestěhovat do České republiky a zůstat v ní, říká:

„Studovala jsem American University, která má řetězec v Albánii, Řecku, České republice, Srbsku, myslím, a v některých dalších místech. Je to University of New York. Tak jsem tam v Tiraně studovala a přijela jsem na jeden semestr, který byl na dva měsíce, protože to byly letní kurzy. Škola byla skvělá, ale všechno ostatní bylo hrozné, protože slíbili, že mi najdou byt nebo ubytovnu, cokoli, ale nenašli nic. Takže jsem si musela všechno zařídit sama. Už jsem byla tady, takže jsem nevěděla, co dělat. Bylo to dost chaotické a nakonec jsem si sama našla ubytování na dva měsíce. Bylo to trochu zklamání. Ukončila jsem tu ten semestr a vrátila se zpátky. Říkala jsem si: ‘OK, jsem konečně doma.’, ale připadala jsem si: ‘OK, doma, ale měla bych jim ukázat, že jsem schopná tam vystudovat školu, žít tam, mít byt, kde bydlet. Proč nezačít pracovat.’ Říkala jsem si, jestli to zvládnu žít sama, protože by to bylo poprvé, co bych žila sama. Tak jsem se vrátila a dokončila univerzitu tady. Poslední rok však, když jsem předpokládala, že ukončím své bakalářské studium, jsem potkala svého tehdejšího přítele. Plánovala jsem jít někam jinam na magistra, možná do Paříže nebo do Londýna, nevím, ale od té doby, co jsem potkala svého tehdejšího přítele, řekla jsem si: ‘OK, on je mnohem důležitější, tak tu zůstanu.’ Ted’ jsem vdaná s tím stejným chlápkem.“ (f)

Pro K. L. zásadní význam budou zřejmě mít sociální vazby, tedy především ty nejbližší (rodinu opustit dokázala, svého přítele však ne). K tomu, jakým jiným způsobem tyto vazby dotyčnou ovlivnily, se dostaneme později.

V textu není bohužel zmíněno, co dalšího se vypravěčce jevilo po příjezdu do Čech jako hrozné, kromě hledání ubytování. Co se však týče hodnocení dalších let na tomto území, není již tak negativní.

„Bylo to těžké. Všechno bylo těžké, protože poprvé sama v cizině. Ted' už jsem trochu starší a cítím se být napůl Češka. Začala jsem dokonce přebírat české návyky, z nichž některé mám ráda a některé ne, ale cítím se být více začleněná do České republiky.“ (g)

Zdá se být zřejmé, že tuto integraci do české společnosti zapříčinil vztah s Čechem. Když jsme se však respondentky ptali, jestli si myslí, že je to dáno právě jejím manželem, odpověděla:

„Ano, je... No možná ano, ale je to každodenní prostředí. Tím myslím, že někteří z mých kolegů jsou Češi. [...] Žiju tady takže, ať chceš nebo nechceš, přizpůsobíš se tomu prostředí, ve kterém žiješ.“ (h)

Prvotní jistou odpověď vystřídal všeobecnější konstatování, které však ve svém důsledku bude nejspíš ukazovat zpět na manžela informátorky, jelikož on bude mít s velkou pravděpodobností největší podíl na prostředí, ve kterém se K. L. pohybuje. Současně však klade důraz na další sociální vazby s českými kolegy, kteří rovněž přispívají k asimilaci respondentky.

Ještě se vrátíme k tomu, jak popisuje respondentka rozdíl mezi pocitem z cizího prostředí bezprostředně po migraci a pocitem po pár letech strávených v cizině.

„Když jsem přijela do České republiky, tak jsem si na začátku říkala, že bych tady nikdy nežila, protože je to úplně odlišná kultura a mentalita. To bylo to, co bylo mým názorem na začátku, ale teď už jsem si navykla. Nemůžu si představit, že bych se vrátila žít tam nebo že bych šla někam jinam. Mám to tu ráda.“ (i)

O přivyknutí české mentalitě a novému prostoru a, jak už bylo i výše řečeno, následném přebírání jiných návyků vypovídá následující vyprávění.

„Albánci jsou všeobecně srdečnější, jako Italové, hovorní, pořád se smějí, objímají lidi. Uvědomila jsem si, že se stávám Češkou, když jsem jela do Egypta. Jeli jsme s mým manželem a švagrem. Egypťani byli velmi dotěrní ve významu, že

na Tebe pořád mluvili, otravovali, 'Ach můj Bože, co to dělají?' Stala jsem se mnohem chladnější, teď si udržuju odstup od lidí. Můj muž s mým švagrem se mi směli a říkali: 'Opravdu, ty taková srdečná od přírody. Když jsi sem přišla, tak ses usmívala a směla s každým, ale teď...' 'No jo, ale oni jsou tak dotěrní. Nechci se bavit s každým.'“ (j)

Je tedy zřejmé, že respondentka přijímá jiné kulturní vzorce, které vypovídají o silné asimilaci, a zároveň si je toho vědoma a reflektuje to tak, že se reprezentuje jako poloviční Češka.

V průběhu vyprávění se K. L. krátce věnovala i oblasti Kosova.

„Špatná situace byla v Kosovu v 97. Byla jsem ještě v Albánii a samozřejmě jsem se zajímala jako jiné sousední země, protože nás bránili a kromě toho uvažuji o Kosovu jako o dřívější části Albánie, takže mi bylo líto jejich situace. Lidé jim pomáhali, protože je nazývali bratry.“ (k)

Tuto část považujeme za těžko srozumitelnou, a tudíž nabízející velké množství rozličných interpretací. Například spojení „bránili nás“, můžeme chápat tak, že kosovští Albánci hájili práva všech Albánců, se kterými se respondentka ztotožňuje. Zároveň tím však může být myšleno, že ty sousední země bránili jen Albánii. To by však v uvedeném kontextu nedávalo valný smysl. Z toho důvodu se právě tomuto spojení vyhneme. Místo toho se zaměříme na poslední větu, jelikož jejím podmětem jsou „lidé-oni“. To znamená, že se respondentka plně s Albánci a s jejich konáním v uvedené situaci neidentifikuje. Toto částečné nahlížení „zvnějšku“ by mohlo odpovídat dále řečenému:

„Mnohem jednodušší by pro mě bylo mít český pas, ale pořád se mi líbí být Albánkou.“

Kdyby pro mne bylo snadné mít český pas, proč ne, je mi to jedno. Tím myslím, že stejně záleží na tom, jak se cítíte uvnitř. Jak jsem řekla, cítím se teď být napůl Češkou, napůl Albánkou.“ (l)

Můžeme se tedy domnívat, že identifikace s albánskou a českou národností se pohybuje v neustálém napětí a nejistotě. Na jedné straně zde dochází k identifikaci s albánskou národností na základě původu, na straně druhé přebírá respondentka podle svých slov některé vzorce, které můžeme považovat za české, a sama se označuje napůl za Češku. Dá se však říct, že v případě albánské identity se jedná o nostalgický pocit, vytvořený na základě jistoty původu. Naopak identifikace s českou národností představuje skutečný a současný stav, který se projevuje především pevnými sociálními vazbami udržovanými s Čechama. Proti konečné

integraci do české společnosti však stojí fakt, že K. L. neovládá český jazyk, což může být i příčinou nostalgického vztahu k Albánii.

5.1.7. Dirigent (M. N.)

Sedmým respondentem je šestadvacetiletý muž, jehož budeme označovat iniciálami M. N. V Praze studuje na Univerzitě Karlově od roku 2012, ale do Čech se přistěhoval o rok dříve. Jelikož bydlí na jedné ze studentských kolejí, odehrál se rozhovor v kavárně poblíž. Kvůli nepříliš dobré znalosti českého jazyka, probíhal rozhovor v angličtině. Pro příchod do České republiky se z velké části rozhodl díky doporučení svého kamaráda, jenž je našim prvním respondentem.

„Chtěl jsem studovat magistra někde jinde, ne v Albánii, někde v zahraničí. Přemýšlel jsem o tom, jít do Německa, protože jsem tam byl po střední škole. Byl jsem v Německu a pak jsem se vrátil do Albánie, abych začal akademii a po tom, co jsem skončil akademie, po čtyřech letech, což je jako bakalář, chtěl jsem jít zas zpátky studovat magistra, protože jsem uměl německy. [...] Potom tady mám jednoho z nejlepších kamarádů. Bavili jsme se trochu o tom, co dělám a řekl jsem: ‘Chci někam jet, možná do Německa.’ a on mi nabízel, proč nechci přijet do Prahy. Pak jsem o tom přemýšlel a další rok nebo to léto jsem potkal toho kamaráda s českým profesorem, který také přijel do Albánie. Chtěl po mně, abych ho dirigoval, tak jsem dirigoval a zalíbil jsem se mu. Řekl mi: ‘Můžu ti pomoci, jestli tam přijedeš. Dám ti orchestr a můžu tě učit a dávat ti hodiny a připravit tě na tvou část studia.’ Takže potom jsem chtěl vidět, jaké to tu je, protože možná by se mi to nelíbilo a to by pak nedávalo smysl. Přijel jsem tam v květnu, potkal jsem toho učitele, byl rok 2010. Přijel jsem na měsíc. Viděl jsem, jak to funguje. Měl jsem s ním spoustu hodin. Měl také koncert. Poté jsem přijel v září do října, na měsíc než začala škola. Pak jsem ukončil má studia, to bylo roku 2011.

Moje sestra hrála také na piano a on říkal: ‘Ona je úžasná. Může přijet také studovat. Můžu jí pomoci, jestli bude chtít.’ To byl důvod, proč sem přijela také moje sestra. [...] Dokončil jsem akademii, moje sestra ukončila střední školu, jakože hudební školu a potom přijela sem. Pak jsem začal kurz českého jazyka, který jsem udělal, ale bylo to velmi obtížné a také drahé v té době, každopádně jsem to udělal. Poté v roce 2012 jsem udělal přijímací zkoušku na Karlovu univerzitu a začal jsem studovat.“ (m)

Výběr cílové destinace byl tedy jednak ovlivněn doporučením kamaráda, jednak zálibou v hudbě. Narozdíl od tohoto dobrého kamaráda se však M. N. nepodařilo naučit český jazyk, proto se rozhodl pro studium v angličtině. To má vliv na jeho další plány.

„Po tom prvotním období jsem začal studovat v angličtině, takže jsem se rozhodl, že nebudu schopen učit v České republice, protože studuji v angličtině a nemluvíím česky. Nelepšíím si ji během školy, takže si ji nejlepšíím nikdy. Tak jsem se pak rozhodl, že mým plánem bylo vrátit se domů a začít učit tam. Podobně jako jsem měl plán vystudovat magistra někde v cizině pak se vrátit a pracovat tam jako dirigent, jako učitel. Ale potom, co jsem získal zkušenost ve Spojených státech, takže jsem byl tam a moje přítelkyně je nyní v Americe. Takže pravděpodobně budu žít ve Spojených státech, ne v České republice.“ (n)

Během rozhovoru zmínil, že počítá s tím, že nejpozději do roka odjede do Spojených států. Tato vyhlídka další migrace nejspíše poukazuje na to, že respondent není vázán ke konkrétnímu prostoru.

Při reflexi dění v Albánii však uvádí, že jeho plány sahají dál a že USA možná nebude jeho definitivním cílem.

„Ovšem, jsem Albánc, takže se tam vrátím zpátky a musím vědět, co se změnilo jako předpisy a zákony, protože to musíš vědět. Pak jsi jako cizinec ve vlastní zemi. To je jako být ve Spojených státech.“

„Po několika letech, co budu žít ve Spojených státech, myslím, že se vrátím, jestli bude také situace lepší, samozřejmě.“ (o)

Jako jediný z našich respondentů M. N. reálně uvažuje o návratu do země původu, která zřejmě představuje jediný prostor, ke kterému se M. N. váže. Jedním z důvodů, proč zatím nezamýšlí zůstat ani v jedné z uvedených zemí, může být odlišná kultura.

„Nemám rád lidi, kteří jsou chladní. To je možná důvod, proč jsem tady na začátku byl tak rozčilený, protože lidi jsou chladní, moc se nestarají, nejsou tak přátelští. Takže to byl začátek a teď už se nestarám, jsem stejný. Jsem zvyklý na toto prostředí, tak je mi fajn. Víím, že se lidi nestaraj, tak se taky nestarám.“ (p)

Částečně se tedy respondent přizpůsobuje novému prostředí, ale podle svých slov jen v situaci, kdy je to výhodnější. Raději se tomuto přizpůsobení však vyhýbá, s čímž souvisí i to, s jakými lidmi se v Praze nejvíce kamarádí.

„Mám přátele z Kypru, Řecka, ze zemí, které jsou bližší naší mentalitě.“ (q)

Z toho vyvozujeme, že právě albánská kultura představuje pro M. N. to, s čím se identifikuje. Tento výrazný vztah nejspíše zapříčiňuje a také posiluje plánování návratu do Albánie. Stejný vliv však může mít i množství albánských přátel, se kterými informátor udržuje na dálku kontakt. Přesto se domníváme, že ve výsledku se M. N. zaměřuje nejvíce na praktické aspekty, na základě kterých se ve svém životě rozhoduje. Tato praktičnost je zároveň aspektem, se kterým se M. N. identifikuje a který hraje důležitější roli než národní subidentita.

Ve srovnání s našimi dvěma respondenty, kteří se rovněž věnují hudbě, stojí za pozornost, že u M. N. tato záliba neprostupuje do takové míry jako u A. B. a C. D. jeho nahlížení na svět a vyjadřování se o něm.

5.2. Závěrečná analýza dat

Na základě získaných dat a jejich analýzy dospíváme k tomu, že každý z respondentů transformoval svou etnickou či národní identitu v průběhu migrace trochu jiným způsobem. První dva, tedy pianista a cellista, vykazovali znaky transnacionální identity. Oba si udržují vědomí příslušnosti k Albánii, a to prostřednictvím kontaktů a intervencí do země původu. Zároveň se však jejich vztah k albánskému prostoru liší. Pianista se aktivně podílí na proměně vzdělávání v domovské zemi, přičemž zasahuje i do pražského prostoru a stojí tedy obrazně řečeno nohama v obou státech. Přitom si uvědomuje jistou bariéru mezi sebou a albánskou společností způsobenou pobýváním v zahraničí, která posiluje jeho snahu o znovuvytvoření albánské subidentity. Naopak cellista do albánského prostoru v tak velké míře neintervenuje. Jeho zasahování do země původu probíhá hlavně na úrovni vztahu k rodině a ve snaze udržet svého syna v kontaktu a ve vědomí tohoto původu. Mnohem více je cellista začleněn do pražského prostoru, přičemž nejsilnější vztah projevuje k místům, která dobře zná a svým způsobem je i ovlivňuje (Národní divadlo).

Méně zvýrazněné transnacionální vazby udržuje i dirigent, který se ztotožňuje s albánským prostorem a tato silná míra ztotožnění je také vyjádřená rozhodnutím vrátit se do Albánie. Pozice tohoto respondenta se však podstatně od předchozích dvou liší, jelikož přijel do České republiky s vědomím návratu, které podpořila náročnost českého jazyka a jistý odpor ke zdejším kulturním návykům. Přesto tyto návyky částečně přebíral a do určité míry se tedy do českého prostředí asimiloval. Jeho transnacionalitu podporuje i jeho nevázanost k jakémukoliv konkrétnímu prostoru. Jediný prostor, se kterým se identifikuje, je země původu, což je dáno především udržováním řady kontaktů, tedy vztahů s lidmi.

V případě obou žen se žádné vazby k albánskému prostoru neprojevíly. U respondentky G. H. je patrné, že pro ni tento prostor nabývá významu zvláště ve spojitosti s její rodinou.

Jako důležitý však obě vnímají český prostor a prostředí, nebo spíše prostor Prahy. K. L. se s českým prostředím ztotožňuje více, jelikož její manžel je české národnosti a ona sama si je vědoma přebírání kulturních návyků, které již považuje za vlastní. Přesto deklaruje i albánskou subidentitu, jelikož pro ni nejspíše představuje zázemí pro další subidentitu.

Oba kosovští respondenti se vyznačují téměř žádným vztahem k prostoru Kosova, ale místo toho udržují zájem o situaci v této oblasti a nejspíše se také zabývají neustálou rekapitulací a hodnocením událostí devadesátých let. Význačnou roli může také hrát nízký věk, ve kterém opustili oba zlatníci rodnou zemi, stejně jako fakt, že v obou případech odešli z Kosova s celou svou rodinou. Tyto faktory v současnosti zapříčiňují nejistotu v otázce ztotožnění se s etnickou/národní skupinou, která následně vede k únikům v podobě vymanění se z národní či etnické identifikace nebo zaměřením se na osobní životní potřeby a na potřeby blízké rodiny. To se projevuje na vztahu k českému prostoru, který si zlatník E. F. spojuje s hezkými vzpomínkami, ale i přes dlouho dobu pobytu se od české identity distancuje. Národní identita je tedy prožívána jako boj a napětí. Respektuje takto nastavenou identitu, ale hledá pro ni nějaké východisko. To vidí v toleranci a ve zrušení kategorie národní identity, přestože to sám nedokáže. Požadavek tolerance je důsledek netolerance vůči jeho identitě a nezapomenutelné opozice a bojovného vztahu vzhledem k jiným národním identitám. Nejvhodnějším východiskem se ve výsledku jeví udržování mezilidských vztahů, které určují pozici člověka ve světě. Naopak druhý kosovský respondent hledá řešení v uzavření se do svého světa prezentovaného rodinou a snahou ji uživit a zajistit jí kvalitní životní úroveň.

Nejenom respondenti z oblasti Kosova se obracejí k dějinným událostem za účelem podpoření legitimacy etnické identity. Znalosti historie využívají také první dva respondenti, pianista a cellista. Pianista se k historickým datům uchyluje, aby upozornil na bezpráví spáchaná na Albáncích. Kromě toho se obrací k podobě albánského náboženství, které v době národního obrození představoval tzv. albanismus. Srovnává to s praktikami okolních zemí, které vymezovali svůj národ na základě konkrétního náboženského vyznání. Velký význam albánské historii přikládá i cellista. Upozorňuje na to, že každá balkánská země má svou jedinečnou historii, která se však zároveň v těchto zemích učí bez ohledu na historie okolních států a tím vznikají nedorozumění. Albánii prezentuje jako zemi zrozenou již roku 1213, takže se dá předpokládat, že jeho vědomí albánské národní identity vychází z předpokladu dlouhodobé tradice Albánců. Co se týče myšlenky albanismus, ještě zlatník E. F. odmítal náboženské vyznání s tím, že Albánec je přece Albánec, což představuje specifický způsob deklarace národní identity, při které je identifikace s národní skupinou spojována s vírou

v tuto skupinu. To odpovídá teoriím národa jako abstraktního konstruktů, který je reprodukován vírou v něj a reprezentací této víry.

Výše jsme se zaobírali vztahem přistěhovalců k prostoru a působením českého a albánského prostoru na transformaci národní či etnické identity. Kromě vlivu prostoru jsme zjistili, že významnou roli zastávají i lidé, a to nejenom primární vazby s rodinou. Například respondentka K. L. uvedla zásadní vliv českých kolegů na její postupnou integraci do českého prostředí. Zároveň to, že přebírá jejich kulturní vzorce, znamená, že se k Čechům nestaví v opozici, nýbrž se s nimi do jisté míry ztotožňuje. Další, kdo přiznal přizpůsobení se českým kulturním návykům, byl pianista. Popisuje to však spíše jako odvyknutí albánské srdečnosti. To znamená, že se na základě toho neztotožňuje s Čechy, nýbrž si jen uvědomuje proměnu své albánské identity. Kromě těchto dvou už jenom dirigent popisoval své přivyknutí „chladnější“ kultuře. Sám to však prezentoval jako nouzové vyrovnání se s okolím a ne jako celkovou proměnu svého charakteru. Přiznal, že nejlépe se cítí mezi lidmi pocházejícími z jižní Evropy, jejichž kulturní vzorce jsou podobné těm albánským.

Při rozebírání vztahu k jiným etnickým menšinám, přičemž se nejčastěji mluvilo o Srbech, se neprojeví žádné negativní emoce. Naopak převažoval tolerantní přístup. Pouze kosovský zlatník I. J. srovnával Albánce s Židy a Srby s Hitlerem. Předpokládáme však, že se jednalo spíše o postižení jejich role v průběhu kosovsko-srbské války, kdežto celkový náhled nebo vztahy s konkrétními Srby se možná budou lišit. Přesto nenávisť k Srbům může představovat základní pilíř, na kterém je konstruována etnická subidentita.

V průběhu analýzy rozhovorů nás mimo jiné zaujalo samotné pojetí národa, především u respondentky K. L. Z jejího vyprávění vyplývá, že ztotožnění se s národní skupinou znamená ztotožnit se s lidmi mluvícími stejným jazykem, a zemí, ve které se jedinec narodil a prožil třeba část života. Stejně podstatnou roli hrají kulturní návyky, které jsou podle slov respondentů v případě Čechů a Albánců zvlášť rozdílné. Jazyk a země původu se však mohou stavět do opozice ke kulturním návykům, a následkem toho může jedinec reprezentovat dvojí národní identitu. Díky tomu může K. L. tvrdit, že je napůl Češka a napůl Albánka. Souvisí to také s tím, že mateřský jazyk a zemi narození si jedinec nevybírání, kdežto během života může přebírat rozličné kulturní návyky.

V úvodu práce jsme uvedli předpoklad, že se nejspíše bude lišit sebereprezentace kosovských Albánců od Albánců z Albánie. Jelikož počet respondentů v našem výzkumu je dost nízký, nemůžeme předložit žádná generalizující fakta. Přesto stojí za to připomenout, že ani jeden z našich kosovských informátorů nepovažoval přívlastek „kosovský“ za nijak důležitý. Naopak oba sami sebe reprezentovali všeobecně jako Albánce. K odlišení a vydělení

kosovských Albánců však docházelo ze strany albánských Albánců. Ve většině případů prezentovali Albánce pocházející z Kosova jako své bratry a sestry, nikoliv jako jedny z nich. Přestože označení bratr a sestra odkazuje k velmi blízké příbuznosti, nepředstavuje to „já“ a tím pádem je to něco odlišného. Tato odlišnost vychází nejspíše z rozdílné státní příslušnosti.

Kromě toho jsme očekávali nějaký vliv hlavního města Prahy s množstvím národních symbolů. Bylo však obtížné získat informace o tomto jevu. Z toho, co jsme se dozvěděli, stojí za zmínku to, že Praha je vnímaná jako multikulturní město nabízející možnosti pro život jakékoliv kultuře.⁷⁶ Velký význam prostoru přikládá cellista, pro kterého je důležitá zvláště budova Národního divadla, jelikož tam v současné době pracuje. Zároveň si uvědomuje její důležitou historickou a symbolickou hodnotu, stejně jako umělecký význam. Také z toho důvodu budovu Národního divadla respektuje. Nikdo jiný však podobný vztah ke konkrétním symbolům české národnosti nevedl.

Národní identita tedy pro mnohé není klíčovou identitou, konkurují jí identity individuální kariéry, které ji v jistých kontextech doplňují či dokonce ji mohou eliminovat. Téměř ve všech případech jsme vysledovali jakýsi pojící aspekt, prostřednictvím něž bylo vyprávění strukturováno. Samozřejmě tento aspekt nepředstavoval absolutní prizma, přesto jeho hodnota byla výrazná. Jednalo se buď o klasickou hudbu, rodinu, mezilidské vztahy nebo práci. Tyto aspekty jsme poté srovnávali s identifikací s národní skupinou a dospěli jsme k tomu, že ztotožňování se s národem tedy zastává méně podstatnou roli. Klademe si však otázku, jaký význam toto srovnání má. Ve třetí kapitole jsme uvažovali o identitě v rámci koncepce sítě, což znamená, že identifikace probíhá vzhledem k řadě okolních jevů, na základě nichž se utváří její charakter. V souvislosti s tímto a při uznání konceptu subidentit jako zásadních prvků konečné identity, které se ocitají také v síti, představují zmíněné aspekty předpoklad k nějaké subidentitě, která vstupuje do interakce s jinými subidentitami, kterou může být mj. také národní subidentita. Abychom se vrátili k původní otázce, srovnávání subidentit nám pomáhá uchopit význam těchto jednotlivých činitelů pro celkové sebechápání a sebereprezentaci jedince.

Na základě uvedeného srovnávání jsme dospěli k tomu, že ve výsledku každý z respondentů určitým originálním způsobem odlišným od ostatních reprezentuje svoje národní uvědomění. Zároveň však ve všech případech nad touto národní reprezentací převažoval vždy jeden z výše uvedených aspektů. Jak už jsme tedy zmínili, tyto aspekty předpokládají nějaký druh subidentity, stejně jako národní uvědomění. Z toho vyplývá, že subidentity spolu nejenže vytváří síť, na které vzájemně interagují, nýbrž tato síť disponuje

⁷⁶ „...Praha [...] je tak multikulturní město, že je bohužel pro cizince zbytečné mluvit česky, protože každý s tebou bude mluvit anglicky. [...] To je úžasné. Je to město, kde může žít každá kultura.“ (r)

také jakýmsi středem, ve kterém mají tyto subidentity silnější povahu než subidentity pohybující se dále od středu. Tedy subidentity založené na jednom z výše uvedených aspektů (hudba, rodina, práce,...) se podle naší analýzy u všech respondentů nacházejí blížeji středu než jejich subidentity založené na identifikaci s národní skupinou.

Nyní, po uskutečnění a analýze všech rozhovorů, nás navíc zajímá jeden podstatný fakt, a to nakolik by se národní identita projevila v nespecifikovaném rozhovoru bez zaměření na určité, často také sporné, epizody života a nakolik je tedy zavádějící náš výzkum. Tato otázka by mohla představovat hlavní hypotézu dalšího výzkumu založeného na biografické metodě.

6. Závěr

Záměrem této práce bylo zkoumání toho, jak je vnímána a reprezentována národní identita albánských přistěhovalců v hlavním městě České republiky a jak byla transformována procesem migrace. Postupně jsme se zabývali vymezením biografické metody, na základě které jsme se rozhodli využít narativních epizodických rozhovorů, které se jeví a stále do jisté míry jeví jako nejvhodnější pro dané téma. Prostřednictvím této metody a prostřednictvím interpretace textů se nám podařilo dostat hlouběji do struktury sebevnímání a sebeprezentace jednotlivých respondentů. Z tohoto důvodu jsme se nesnažili získat co největší počet respondentů, ale jednalo se nám spíše o jejich vzájemnou různorodost, které jsme ovšem dosáhli jen částečně.

Velkou pozornost jsme věnovali definování pojmu identita, přičemž jsme tento termín obohatili o pár dalších ekvivalentů, především na základě studií Rogerse Brubakera. Ve výsledku jsme uchopovali identitu v její procesuálnosti jako identifikaci a zároveň se zaměřovali na její jednotlivé elementy, tzv. subidentity, které ji ve výsledku konstruují. Kromě toho jsme také pozorovali podstatnou roli prostoru, zvláště tedy český a albánský, přičemž jsme zjistili, že minimálně tři z našich respondentů se výrazně vztahují k albánskému prostoru. Dva z nich dokonce stojí na pomezí obou prostorů a vytváří transnacionální vazby. Můžeme předpokládat, že se takto děje díky jejich spojení s klasickou hudbou, která by tedy mohla představovat důležitého prostředníka. Důležitou roli nehraje pouze prostor, ale také prostředí, jemuž dominují lidé, prostřednictvím nichž se jedinec se společností ztotožňuje.

Navzdory tomu, že jsme uskutečnili rozhovor pouze se dvěma kosovskými Albánci, můžeme konstatovat, že situace dalších přistěhovalců z Kosova, kteří emigrovali v devadesátých letech, bude obdobná. Přinejmenším tak můžeme usuzovat z toho, že společně s nimi sem přišly jejich rodiny, které vedou podobný život. To znamená, že se živí podnikáním v oboru zlatnictví a jejich zázemí utváří právě rodina, která se také nachází v České republice. Současně toto rodinné zázemí představuje jediné důležité pojítko k zemi původu. Kosovské Albánce bude nejspíše provázet problematická snaha nějak se etnicky identifikovat, jelikož na jedné straně již dlouhou dobu žijí v jiné zemi a mají tu svůj zdroj obživy, na druhé straně někteří z nich neovládají český jazyk a těžko se vyrovnávají s válečnými událostmi, které podporují vytváření jejich identity v konfliktu vůči ostatním identitám. Z toho důvodu je jejich identifikace s národní skupinou nejistá a díky tomu nejspíš dochází i k odstupu od hostitelské národní identity.

Co se týče hlavního města Prahy jako místa plného národních symbolů, dospěli jsme k tomu, že vztah přistěhovalců k tomuto místu a těmto symbolům se obtížně zkoumá pouze pomocí rozhovorů. Bylo by nutné buď strávit s respondentem nějaký čas anebo vést delší rozhovor.

Zásadní poznatek získaný po provedení analýzy dat představuje objevení významného typu subidentity založené na různých aspektech, mezi které patřily hudba, práce nebo mezilidské vztahy. Současně s tím jsme došli ke zjištění, že ztotožnění se s národní skupinou vytváří také podstatnou subidentitu. Ta se však pohybuje vzhledem ke středu sítě subidentit dále než první uvedená subidentita. Ve výsledku však obě tyto subidentity mají podíl na sebereprezentaci jedince.

Tato práce tedy mimo jiné odhaluje to, jak je možné použít biografickou metodu a jakých výsledků lze její pomocí dosáhnout. Je však nutné dodat, že pro získání kvalitnějších dat a zjištění bude potřeba rozvinout výzkum do dvou směrů, kvalitativního i kvantitativního. Tedy získat více respondentů a zároveň s nimi trávit více času. Současně je třeba zabývat se důkladněji rolí badatele a eliminací jeho vlivu na získané informace.

7. Seznam použité literatury

- Anderson, Benedict: *Představy společnosti*. Praha: Karolinum, 2008.
- Billig, Michael: *Banal Nationalism*. London: Thousand Oaks, 1995, ch. 1.
- Bittnerová, Dana: Konstrukce identity imigrantů v ČR. In. Macek, Petr; Dalajka, Jiří: Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech. Brno: Masarykova univerzita, 2005.
- Bittnerová, Dana; Moravcová, Mirjam: *Etnické komunity v české společnosti*. Praha: Ermat, 2006.
- Bittnerová, Dana: *Sebepojetí etnik v „otevřené“ české společnosti*. In. Bittnerová, Dana; Moravcová, Mirjam: Kdo jsem a kam patřím?. Praha: Sofis, 2005.
- Bourdieu, Pierre: *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998.
- Brubaker, Rogers; Cooper, Frederick: *Beyond „Identity“*. Theory and Society, 29 (1), 2000.
- Burke, Peter J.; Stets, Jan E.: *Identity theory and Social Identity Theory*. Social Psychology Quarterly, Vol. 63/3, 2000.
- Eriksen, Thomas H.: *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012.
- Fischer-Rosenthal, Wolfram; Rosenthal, Gabriele: *Analýza narativně-biografických rozhovorů*. Biograf (24) 2001.
- Geertz, Clifford: *Interpretace kultur. Vybrané eseje*. Praha: Slon, 2000.
- Gellner, Ernest: *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003.
- Gilmartin, Mary: *Migration, Identity and Belonging*. Geography Compass, Vol. 2/6, November 2008.
- Girgle, Patrik: *Kosovo*. Praha: Libri, 2006.
- Hradečný, Pavel - Hladký, Ladislav: *Dějiny Albánie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.
- Hroch, Miroslav: *Národní tradice a identita*, In. Lidé města, 1/2004 č. 13.
- Hroch, Miroslav (ed.): *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: SLON, 2004.
- Klvačová, Petra: *Biografie a identity cizinců usilujících o integraci do české společnosti*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2012.
- Konopásek, Zdeněk: *Auto/biografie a sociologie. Druhá verze*. Praha: Institut sociologických studií FSV UK, 1994.
- Kusserow, Adrie S.: *American Individualisms*. New York: Palgrave Macmillan, 2004. Ch. 1.
- Maile, Stella; Griffiths, David: *Longings for Berlin: exploring the workings of the psycho-social imaginary in British migration*. Journal of Psycho-Social Studies. Vol. 6/1, April 2012.
- Odstrčilová, Zuzana: *Albánci*. In. Bittnerová, D. - Moravcová, M.: Kdo jsem a kam patřím?. Praha: Sofis, 2005.
- Rychlík, Jan: *Mezi Vídní a Cařihradem*. Praha: Vyšehrad, 2009.

- Schiller, Nina G.; Çağlar, Ayşe: *Locality and Globality: Building a Comparative Analytical Framework in Migration and Urban Studies*. In. *Locating Migration: Rescaling Cities and Migrants*. Ithaca: Cornell University Press, 2011, ch. 4.
- Schiller, Nina G.; Çağlar, Ayşe: *Introduction: Migrants and cities*. In. *Locating Migration: Rescaling Cities and Migrants*. Ithaca: Cornell University Press, 2011, ch. 1.
- Schütze, Fritz: *Narativní interview ve studiích interakčního pole*. *Biograf* (20): 36 odst., 1999.
- Szaló, Csaba: *Proces kulturní asimilace a konstrukce identity 'přistěhovalců'*. In. T. Sirovátka (ed.) *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2000.
- Štětka, Václav: *Symbolická vymístění, národní identita a (re)konstrukce paměti*. In. *Sociální studia* 2/2004.
- Tesař, Filip: *Albánci*. In. Šišková, Tatjana: *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001. kap. 6.

7.1. Elektronické zdroje:

- Barša, Pavel: *Konstruktivismus a politika identity*, In. *AntropoWebzin* [online]. [cit. 30. 3. 2014]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/konstruktivismus-a-politika-identity>
- Dějiny Prahy* [online]. *Historie Prahy*, ©2010. [cit. 10.04.2014]. Dostupné z: <http://www.historie-praha.hys.cz/>
- Historie hlavního města Prahy*. In. *Praha.eu* [online]. [cit. 10.04.2014]. Dostupné z: http://www.praha.eu/jnp/cz/home/zivot_v_praze/budoucnost_historie/praha_historicka/
- Statistiky: *Cizinci s povoleným pobytem*, In. *Mvcr.cz* [online]. Poslední změna: 3. 4. 2014 [cit. 30. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx>
- Tesař, Filip: *Albánci v ČR (08/2001)*, In. *Cizinci.cz* [online]. Poslední změna: 16. 6. 2005 [cit. 29. 5. 2013]. Dostupné z: <http://www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=126>
- Tesař, Filip: *Albánská migrace a emigrace*. In. *Migraceonline.cz* [online]. Poslední změna: 15.4.2003 [cit. 10. 3. 2014] Dostupné z: <http://www.migraceonline.cz/cz/e-knihovna/albanska-migrace-a-emigrace>

Přílohy

Mezinárodní firma

a) „I came to Prague four years back in March 2010. I finished my bachelor degree in Tirana for psychology and then I had two opportunity, either to go to Sweden or Denmark, where my oldest brother was living or to come to Prague. One of my best friend from high school, we were studying together in my city in Albania and she moved before me in Prague and she told me: ‘Prague is a wonderful city and you can come and study there.’ So I was faced to these two possibilities, either to go to brother or come to prague. I went to both city, in Kopenhagen in Denmark and in Prague. Just to see a little bit before moving completely out of my family. It was actually nice in both capital. In Kopenhagen it was wonderful, but I was thinking if I stay in Kopenhagen then I will be on the support of my brother and I just wanted to be little bit apart and independent from the family so I came to Prague I fell in love with the city and I decided to stay in Prague.“

b) „Because the options that I had here in Prague were either to study in English something else or to study psychology in master but in Czech and Czech for me is really really bad.“

c) „I want to learn it but since I work in international company that speak only English and Italian, I speak with them only in English and Italian. When I go at home I want to speak in Albanian with my boyfriend. I don’t want to start to speak in Czech with him. I mean he is Albanian too so why should I. There is very little possibility that I can practise Czech.“

d) „It feels like my second home, because I incorporated myself too much into this city and I feel like I’ve built everything from the zero point and I’ve builded up myself so. It’s like something mine even though I don’t have my own property or something. When I go to Albania for holiday I so much miss my family, my relatives and everything else, but then after two weeks when I come to Prague I say: ‘Home, I am back home.’ because here I have my life at the moment. I have my work, I have my boyfriend, we have normal life together. I think that people consider home the place where they stay most of the time and where they have monotony lets say year, so I have normal days here at the moment.

But you never know where the future will bring us. I don’t know I don’t see myself in Albania for this couple of years because I don’t know because of the situation or because I am already feeling myself in good way here in Prague. I still have power to invest a little bit more and desire not yet to be return to Albania.“

e) „Most impact had also my coming abroad, being in Czech Republic outside of my country. I need to be more involved now to know what is happening because my family is living there.“

Mezinárodní firma 2

f) „I was studying in American University, which has chain in Albania, Greece, Czech Republic, Serbia I think and some other places. It’s University of New York. So I was studying there in Tirana and I came only for one semester which was two months because it was summer courses. The school was fine but everything else was horrible, because they promise they will find an apartment for me or dormitory for me whatever and they didn’t find anything. So I need to do everything by myself. I was already here so I didn’t know what to do. It was a big messy and finally I could find an acommodation for two months only by myself. I was a bit disappointed. I finished my semester and I went back. I said: ‘OK, I am finally home.’ but I felt: ‘OK, home, but I should show them that I am able to do the school there, to have a life there, to have an apartment where to live. Why not to start a work.’ I told myself if I manage it to live alone because it was the first time for me living alone. So I came back and I finished my university here. But the last year when I was supposed to finish my bachelor studies I met my boyfriend at that time. I was planning to go somewhere else for

master maybe to Paris or to London, I don't know, but since I met my boyfriend at that time I said: 'OK, he is more important so I'm staying here.' Now I got married with the same guy. "

g) „It was difficult. Everything was difficult, because at first time alone abroad. Now I am little bit older and I feel half Czech. I start to get even czech habits, which some of them I like some of them I don't like but I am feeling to be more integrated in Czech Republic. "

h) „Yes, it's... Well maybe yes, but it's everyday environment. I mean, some of my colleges are czech. [...] I live here so if you want or you don't want you will adapt yourself to the environment where you live. "

i) „When I came to Czech Republic in the beginning I said that I would never live here because it's completely different culture, mentality. This was what my opinion was in the beginning but now I got used to them. I cannot imagine to go back to live there or to go to some other places. I like it here. "

j) „Albanian people in general are warmer like Italians, talkative, laughing all the time, hugging people. I realized that I became a czech person when I went to Egypt. We went with my husband and my brother-in-law. Egyptian were very sticky in the meaning that they were talking to you and bothering, 'Oh my God, what are they doing?' I became more colder I keep distance between people now. My husband and my brother-in-law were laughing at me and they said: 'Really you are so warm by nature. When you came here you were smiling and laughing with everybody but now...' 'Yeah, but they are too sticky. I don't want to talk to everybody.' "

k) „The bad situation in Kosovo was in 97. I was still in Albania and of course I was interested as different neighbour countries because they defend us and beside this I consider Kosovo as before being part of Albania so I was sorry for their situation. The people were helping them because they called them brothers. "

l) „More easier for me would be to have czech passport but I still like being Albanian.

If it would be easier for me to have czech passport why not, I don't care. I mean it depends how you feel in spirit. As I said I feel half Czech, half Albanian now. "

r) „...Prague [...] is such a multicultural city that unfortunately is for the foreigners unnecessary to speak czech, because everybody will speak to you english. [...] It's amazing. It's a city where every culture can live. "

Dirigent

m) „I wanted to study my master degree somewhere else, not in Albania, some abroad. I was thinking to go to Germany, because I have been there after my high school. I was in Germany and then I went back to Albania to start academy and after I finished academy four years which is like bachelor, I wanted to go back again to do my master degree because I knew the german laguage [...] Then I have one of my best friend here. We spoke a litte bit about what I am doing and I said: 'I want to go somewhere, maybe in Germany.' and he proposed me why you don't come in Prague. Then I was thinking about that and next year or this summer I met that friend with czech professor who came to Albania as well. He wanted me to conduct him so I conducted and he liked me. He told me: 'I can help you, if you come there. I will give you the orchestra and I can teach you and give you lesson and to prepare you for your part of studies.' So then I wanted to see how it is here because maybe I didn't like it and then doesnt make sense. I came here in May I met the teacher, it was 2010. I came here for one month. I saw how it works. I had a lot of the lessons with him. He had a concert as well. Then I came as well in september till october, one month, untill school started. Then I finished my studies, it was 2011.

My sister played as well piano and he said: 'She is awesome. She can come as well to study. I can help her if she want.' That was the reason why my sister came as well here. [...] I finished academy, my sister finished high school like music school and after that she came here. Then I start the course of czech language which I did it but it was very difficult and as

well expensive for that time, anyway I did it. Then 2012 I did the entrance exam for Charles University and I started to study.“

n) „After the first period I started to study in english so I decided that I won't be able to teach in Czech Republic because I am studying in english and I don't speak czech. I will not improve it during the school time so I cannot improve it anymore. So then I decided, my plan was to go back home and to start to teach there. Like as I had the plan to do master somewhere in abroad and then go back to work there as conductor as a teacher. But after that I got experience in US so I was there and my girlfriend is in America now. So I probably will live in US, not in Czech Republic.“

o) „Sure I am Albanian so I will be there back and I have to know what has changed like rules and laws because you have to know. Then you are like foreigner in your country. It's like to be in the US.

After some years living in US I think I will go back if the situation will be better as well sure.“

p) „I don't like people that are cold. That's the reason maybe why I was upset here in the beginning because the people are cold, they don't care a lot, they are not so friendly. So that was the beginning and now I don't care anymore, I am the same. I am used to that environment so I am fine. I know that people don't care, I don't care too.“

q) „I have friends from Cyprus, Greece, from countries which are closer to our mentality.“